

Ekspertīze

Eiropas Savienības ekonomiskā vadīšana un tās ietekme uz Latvijas arodbiedrību darbu

Projekts Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana

Iepirkums *Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze „Sociālā un darba tirgus attīstība”*
(identifikācijas numurs LBAS 2009/ESF – 15-7-23)

Uzņēmuma līgums par pakalpojuma sniegšanu Nr. 15-9-31

Piecpadsmitais nodevums

Rīga, 2014. gada 30. decembris

Saturs

Ievads	3
1. Eiropas Savienības institūcijas.....	8
1.1. Eiropadome	9
1.2. Padome (Eiropas Savienības Padome).....	10
1.3. Eiropas Parlaments.....	11
1.4. Eiropas Parlamenta Ekonomikas un monetārā komiteja (ECON).....	12
1.5. Eiropas Komisija.....	13
1.6. Eiropas ekonomisko un sociālo lietu komiteja	14
1.7. Eiropas Savienības jautājumu koordinācija Latvijā.....	16
1.8. ES Padomes prezidentūra.....	17
1.9. Oficiālā informācija par ES darbību ekonomikas un finanšu jomā	17
2. Eiropas Savienības ekonomiskā vadīšana.....	19
2. Eiropas Savienības ekonomiskā vadīšana.....	19
2.1. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas būtība.....	19
2.1.1. Jēdziena skaidrojums	19
2.1.2. Novērošana (<i>Monitoring</i>).....	19
2.1.3. Profilakse (<i>Prevention</i>)	20
2.1.4. Labošana (<i>Correction</i>)	21
2.2. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas ieviešana.....	22
2.3. Sociālās Eiropas idejas īstenošana	28
2.4. Sabiedrības iesaiste un sociālā dialoga attīstība kopš 2010. gada.....	32
2.5. Ekonomiskās vadīšanas un sociālās Eiropas īstenošanas finanšu instrumenti	33
2.6. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas ieviešanas pakāpe un atbilstība iecerētajam.....	35
3. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas ieviešanas ietekme uz arodbiedrību darbu	42

Ievads

Šis ziņojums ir uzņēmuma līguma par pakalpojuma sniegšanu Nr. 15-9-31, kas noslēgts starp Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību no vienas puses un SIA EPC no otras puses 2011. gada 1. jūlijā piecpadsmītais nodevums. Iepirkuma identifikācijas numurs: LBAS 2009/ESF – 15-7-23.

Iepirkuma priekšmets ir normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze *Sociālā un darba tirgus attīstība*, kas tiek veikta Eiropas Savienības Struktūrfondu 2007.-2013. gada plānošanas perioda pirmās darbības programmas *Cilvēkresursi un nodarbinātība* papildinājuma 1.5. prioritātes *Administratīvās kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2. pasākuma *Cilvēkresursu kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2.2. aktivitātes *Sociālo partneru, nevalstisko organizāciju un pašvaldību kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2.2.1. apakšaktivitātes *Sociālo partneru administratīvās kapacitātes stiprināšana* projekta *Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana* ietvaros.

Ekspertīzes mērķis ir noskaidrot, kas ir Eiropas Savienības ekonomiskā vadīšana (*EU economic governance*) un kā tās īstenošana ietekmē vai ietekmēs arodbiedrību darbību.

Ekspertīze ietver šādas daļas:

- īss Eiropas Savienības ekonomisko politiku veidojošo un uzraugošo institūciju apskats;
- Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas būtība un ieviešana;
- Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas ieviešanas ietekme uz arodbiedrību darbu.

2013. gada marta ekspertīzē par eiro ieviešanu Latvijā¹ secināts, ka vienotas valūtas zonas pārvaldība nav iespējama bez dziļas politiskas integrācijas, faktiski, federālas valsts izveidošanas, kas ļautu īstenot vienotas ekonomiskās politikas principus. Tomēr politiska integrācija neatkarīgu demokrātisku valstu savienībā ir jutīgs jautājums un nav atrisināms ātri. Lai arī integrācijas nepieciešamība nav noliegta, politiskā suverenitāte tiek vērtēta ļoti augstu.

2013. gada ekspertīzē paredzējam, ka politiskā integrācija notiks slēptā veidā – caur ekonomisko integrāciju vienota Eiropas valsts tiks izveidota *de facto*, kam visticamāk sekos vienotas federālas valsts izveidošana *de jure* (vienota valūta, vienota ekonomika - politiskā integrācija (vienotas vadīšanas, pārstāvniecības un aizsardzības institūcijas)). Šādu stratēģiju principā pieļauj un sekmē Lisabonas līgums.

Ekspertīzē minēts fakts, ka 2012. gada augustā toreizējais Eiropas Komisijas prezidents Žoze Manuels Barozu (*José Manuel Durão Barroso*) pirmo reizi oficiāli runāja par nepieciešamību izveidot Eiropā „nacionālu valstu federāciju” un tā paša gada novembrī publiskoja četrus principus ES tālākajā attīstībā:

- 1) banku savienība – vienota ECB ietilpstoša organizācija uzraudzīs visu monetārā reģiona banku sistēmu (jau notiek - 1999. gadā izveidota Eiropas Centrālā banka; 2011. gadā izveidotas trīs uzraudzības iestādes, lai sekmētu dalībvalstu pārvaldes iestāžu darba koordinēšanu un nodrošinātu ES noteikumu konsekventu piemērojumu; 2012. gada beigās ieviests vienotais banku uzraudzības mehānisms);
- 2) fiskālā savienība – lēmumi par nodokļiem un valsts izdevumiem vairs nebūs nacionālo valdību rokās (jau notiek: eirozonas valstu nacionālo budžetu koordinācija no 2013. gada, būs vienota „valsts kase”, ir pieņemti stabilitātes pakti, fiskālās disciplīnas likums),
- 3) ekonomiskā savienība – vienotais tirgus (jau pastāv),
- 4) uzlabota leģitīma pārvalde – lielākas pilnvaras ES institūcijām, sākot ar eirozonas valstīm, ar tiesībām brīvprātīgi pievienoties arī valstīm ārpus eirozonas.

Paredzams, ka pastiprinoties integrācijai, Brisele pārņems arvien vairāk funkciju. Jau ilgāku laiku notiek diskusija par kopēju obligāciju izlaišanu.

¹ *Ekspertīze. Eiro ieviešanas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību*. ESF finansēts LBAS projekts *Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana*.

http://www.lbas.lv/upload/stuff/201304/eiro_ieviesanas_ietekme_uz_latvijas_tautsaimniecibu.pdf.

Barozu minēja aptuvenus termiņus, kādos varētu notikt integrācija:

1. posms: 6-8 mēneši – budžetu koordinācija, banku uzraudzība, kopējs banku garantiju fonds.
2. posms: 18 mēneši līdz 5 gadi.
3. posms: pēc pieciem gadiem - paredzēts nošķirt eirozonas budžetu un fondus no ES budžeta un fondiem.

Lai Barozu priekšlikumus ieviestu pilnībā bija jāgroza ES līgums (Lisabonas līgums) – priekšlikumi tika gatavoti.

Toreiz Latvijā Barozu priekšlikumu vērtēja kā nepamatotu, nereālu un priekšlaicīgu, bet tā tas nav. Jēdziens „*EU economic governance*”, ko latviešu valodā esmu tulkojusi kā „Eiropas Savienības ekonomiskā vadīšana” vai „ES ekonomiskā vadīšana”² izskanēja speciālistu diskusijās, bet plašākai sabiedrībai nebija zināms. Tomēr, neilgā laikā ES ekonomiskā vadīšana kļuva par galveno ES ekonomiskās politikas principu un tās ieviešana – tuvākā laikposma ES ekonomiskās un finanšu darbības galveno virzienu. Šim virzienam Eiropas Komisijas mājaslapā veltīta atsevišķa lappuse³. Eiropas Komisijas mājaslapā parādās pat jēdziens „ekonomiskās vadīšanas sistēma (*the economic governance system*)”, kas liecina par vienotas ekonomiskās vadīšanas fundamentālo vietu ES nākotnes vīzijā. Pēdējā laikā augsta ranga ES amatpersonu izteikumos izskan atklāti apgalvojumi, ka arī ES politiskā integrācija faktiski jau notiek.

Latvijā ES ekonomiskās vadīšanas ieviešanu dēvē par „integrāciju”, taču šis jēdziens neatbilst procesa būtībai – centralizētai vadīšanai lielā ģeopolitiskā veidojumā - suverēnu valstu kopumā.

Nepieciešamībai vadīt ekonomisko attīstību ES līmenī ir skaidrojums. Lai Eiropas monetārā savienība (EMS) būtu sekmīga, ir intensīvāk jāizlīdzina ekonomiskā attīstība, ko raksturo makroekonomiskie rādītāji. Tam nepieciešami kopēji finanšu resursi un finanšu pārdale, kuru pārvaldīšanai izmanto fiskālās federalizācijas instrumentus. Tie nepieciešami arī, lai īstenotu būtisku monetārās savienības nosacījumu - starptautisko riska sadali, atbildot uz piedāvājuma puses šoku - ietekmīgām izmaiņām produktivitātē, starptautiskā tirdzniecībā, finansējumā. Jo līdzvērtīgākas ir valstis, jo taisnīgāka ir riska sadale.

Tāpēc pastāv uzskats, ka jo lielāka ir monetārā savienība, jo vieglāk savākt nepieciešamo finansējumu. Tas maina uzskatu, ka Eiropā federalizācijas ideja nekad netiks īstenota. Eirozona palielinās un kļūst arvien dažādāka, savstarpējās palīdzības mehānisms tiek izmantots arvien biežāk, turklāt, savstarpējās palīdzības instrumentos pēdējos gados ir jūtams līdzekļu trūkums. Faktiski, ES valstu vienotas vadības ideja, lai kādā veidā tā tiktu īstenota, vairs netiek apšaubīta.

Saprotams, ka federalizācijas rezultātā nacionālo valstu suverenitātes ierobežojumi palielinās. To attaisnojot, Latvijā tiek popularizēta federalizācijas saņēmējvalsts pozīcija – ekonomisko grūtību gadījumā būs iespēja saņemt finanšu palīdzību. Tā nav saprātīga pozīcija, jo valsts atsakās no savas suverenitātes, lai nenokļūtu krīzē, nevis jau iepriekš rēķinoties ar jaunas krīzes iespēju, turklāt starptautiskā palīdzība vienmēr ir saistīta ar nosacījumu izpildi, kas ne vienmēr dod valstij labumu ilgtermiņā.

Pamatojoties uz MK Rīkojumu Nr. 300 *Ministru kabineta kārtības rullis*, kas pieņemts 2009. gada 7. aprīlī, arodbiedrībām Latvijā ir dotas tiesības līdzdarboties valsts ekonomiskās politikas veidošanā, bet arī atbildība par tās kvalitāti. Turklāt, laba ekonomiskā attīstība atvieglo arodbiedrību tiešo uzdevumu izpildi – sekmēt nodarbinātību, darba ienākumu un darba apstākļu uzlabošanu, un tādejādi pati par sevi ietilpst arodbiedrību interešu lokā. Tāpēc arodbiedrībām ir jāizprot ES

² Termins latviešu valodā līdz šim oficiāli nav atveidots, skat

<http://termini.vvc.gov.lv/?term=EU+economic+governance&from=2&to=1&subject%5B%5D=9> vai <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?q=EU%20economic%20governance&s=0&g=2&r=10331062>.

Studiju praksē Latvijas augstskolās (Latvijas Universitātē, Rīgas Stradiņa universitātē) lieto terminu „ES ekonomiskā pārvaldība”.

³ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/index_en.htm.

ekonomiskās vadīšanas būtība un jāspēj izvērtēt tās ieviešanas sekas, tostarp, kā ES ekonomiskā vadīšana mainīs arodbiedrību iespējas ietekmēt valstī un darba tirgū notiekošo.

Eiropas Savienības kā kopuma attīstības politiku, kas iekļauj arī sociālās un ekonomiskās attīstības politiku, izveido un tās īstenošanu uzrauga Eiropas Savienības vadības institūcijas. Tikai sadarbojoties ar ES institūcijām, ir iespējams ietekmēt ES kopējo politiku tās veidošanas, apstiprināšanas un īstenošanas stadijās. Kaut gan ES lepojas ar to, ka tā stingri ievēro subsidiaritātes principu, ES kopējā politika tiek veidota jomās, kas nosaka pārējās, un tiek izveidota situācija, ka dalībvalstīm ir tiesības lemt par savu politiku, bet to lēmumus nav iespējams īstenot ES kopējās politikas veidotajā ietvarā.

No teiktā izriet, ka būtiskākā izmaiņa, ko arodbiedrību darbā rada ES ekonomiskās vadīšanas īstenošana, ir darbības jomas paplašināšana - papildus nacionāla līmeņa lēmumu pieņemšanas procesiem arodbiedrībām ir jāuzrauga un jāspēj ietekmēt arī ES līmeņa lēmumu pieņemšanu. Citiem vārdiem, arodbiedrību darbībai ir jāpaceļas augstāk, starptautiskā līmenī, un jāpārkāpj nacionālas valsts robežas - starptautiskās sadarbības loma palielinās.

Tāpēc ES kopējo politiku un tās ietekmēšanas mehānismu izpratne ir būtiska. Lai būtu vieglāk saprast funkciju sadali ES ekonomiskās vadīšanas procesā, ekspertīzē īsumā izskaidrota ES galveno iestāžu loma un uzdevumi. Tās ir:

- Eiropadome (veido dalībvalstu un ES vadītāji), nosaka vispārīgās ES prioritātes un ES kopējo politisko virzību, nav likumdošanas funkcijas;
- Padome (Eiropas Savienības Padome) (dažādos sastāvos veido valstu ministri), pieņem ES normatīvos regulējumus un ES budžetu (kopā ar Eiropas Parlamentu), iestāde, kurā valdībām ir iespējams aizstāvēt savas valsts intereses;
- Eiropas Parlaments (tieši ievēlēti deputāti), pieņem likumus un citus normatīvos regulējumus un ES budžetu (kopā ar Padomi), pārstāv ES pilsoņus;
- Eiropas Komisija (locekļus jeb komisārus izvirza dalībvalstis), sagatavo normatīvos aktus un regulējumus, aizstāv ES kā vienota kopuma intereses.

Kā liecina ES institūciju mājaslapās atrodamā informācija, vienotas Eiropas Savienības idejas pamati jau ir iestrādāti Lisabonas līgumā, un to ieviešana ir tikai laika jautājums. Ekonomiskā krīze atviegloja argumentāciju par ES ekonomiskās vadīšanas ieviešanas nepieciešamību, ļāva atklāt ES vadības centralizācijas plānus un ieviest būtiskākos tās elementus (vismaz valstīs, kuras krīzes ietekmē nonāca ekonomiskās grūtībās), pārbaudot to darbību. Pateicoties krīzei, par ES ekonomisko un finanšu vadīšanu varēja runāt atklāti un tās ietekmi varēja analizēt.

ES ekonomiskā vadīšana tiek organizēta trīs virzienos: novērošana, profilakse, un labošana. Katrā no šiem virzieniem vadīšanas funkcijas ir nostiprinātas ar starpvalstu līgumiem, kuros valstu valdības un vadītāji apņemas ievērot augstākā ES līmenī noteiktus ierobežojumus.

Sabiedrības iesaistes un sociālo partneru nozīme ES ekonomiskās vadīšanas procesā tiek sevišķi uzsvērta, taču līdz šim nav atrasts veids, kā to iespējami efektīvi īstenot. Ekspertīzes trešajā sadaļā sniegti priekšlikumi par arodbiedrību darba izmaiņu, nostiprinoties ES ekonomiskai vadīšanai, vairākos aspektos.

Ekspertīzi sagatavoja akad.. Dr.oec. Raita Karnīte, SIA EPC valdes locekle.

Galvenie secinājumi:

- arodbiedrību loma, nostiprinoties ES ekonomiskai vadībai, nevis samazināsies, bet pieaugs, jo, kā pierāda līdzšinējā pieredze, ES ekonomiskās vadīšanas pasākumi uzlabo ekonomisko attīstību, bet uz sociālās attīstības rēķina, tāpēc ir jābūt spēcīgai institucionālai sistēmai, kas spēj nodrošināt sociālās un ekonomiskās attīstības līdzsvaru;
- pastiprināsies arodbiedrību lobija funkcijas nozīme un mainīsies lobēšanas tehnoloģija;
- arodbiedrību interešu lokā esošā tematika paplašināsies (iekļaus ne tikai darba samaksas un darba apstākļu tematiku, bet arī ekonomiskās attīstības jautājumus makro un mikroekonomikas līmenī);
- ES ekonomiskās vadības mehānismā ES līmenī arodbiedrību ietekmes īstenošanai piemērotākās organizācijas ir Eiropadome (*European Council*), Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK, *European Economic and Social Council*) un Trīspušu sociālais samits (*Tripartite Social Summit*) kā starpprofesionālā sociālā dialoga forums;
- visu minēto institūciju pilnvaras pagaidām ir ierobežotas (padomdevēja tiesības atsevišķos jautājumos), tāpēc nozīmīgs arodbiedrību darbības virziens ir sociālo partneru lomas nostiprināšana ES līmenī;
- sadarbībā ar Eiropas Parlamenta deputātiem jāņem vērā viņu piederība partijām un blokiem ES līmenī (sadarbība ar ES līmenī nenozīmīgu politisko bloku var būt nevērtīga);
- piekļuvei ES līmeņa lēmēj institūcijām efektīvāk ir sadarboties ar nozaru ministrijām nacionālā līmenī (ietekmējot ES Padomes lēmumus), sadarbībai ar Latvijas Saeimas deputātiem ES kopējās politikas veidošanā ir mazāka nozīme;
- jāizmanto reģionālās sadarbības instrumentus, lai risinātu ES reģionālo bloku pretrunas (pretruna starp ES Dienvidu un Ziemeļu valstu interesēm), izprastu un izmantotu savas valsts un reģionālo partneru interesēs ES kopējās politikas atšķirības un mācību, ko sniedz arodbiedrību darbība reģionālo partneru valstīs;
- jāizmanto arodbiedrību ietekme tādu Latvijas pārstāvju izvēlei darbam ES institūcijās, kas saprot un atbalsta ekonomiskās un sociālās attīstības saskaņošanas nozīmi un arodbiedrību lomu attīstībai labvēlīgu apstākļu veidošanai Latvijā.

Ir iespējamās izmaiņas darbinieku interešu aizstāvības organizācijā:

- arodbiedrību darbs kļūs oficiālāks pēc formas (tiks institucionalizēts, veidojot trīspušu sadarbības modeli ES līmenī vispārīgai, nozaru un „federālai” sociālo partneru sadarbībai);
- tiks veicināta darbinieku pārstāvniecības dažādība un stimulēta centralizētas vai pārnacionālas pārstāvniecības (piemēram, Eiropas darba padomju) veidošana;
- būs mēģinājumi harmonizēt darbinieku pārstāvju darbības metodes pārnacionālā līmenī, pamatojoties uz labākām praksēm (arodbiedrībām jānovērš nepamatota arodbiedrību darbības virzienu nonivelēšana), padarot tās kontrolējamas un vieglāk prognozējamas;
- palielināsies konkurence darbinieku pārstāvju vidū un cīņa par ietekmi, kas novirzīs daļu no arodbiedrību potenciāla no galvenās darbības, bet arī spiedīs arodbiedrības meklēt jaunas darba formas un izpausmes veidus.

Izmantotajos avotos⁴ minēts, ka krīzes degpunktā piedāvāto bezlimita aizņemšanās iespēju, ko Eiropas Centrālā Banka pameta dalībvalstīm kā glābšanas riņķi, neviena no ES valstīm neizvēlējās, tāpat kā neviena no valstīm neizvēlējās aizsardzības programmu pēc starptautiskās palīdzības aizdevuma programmas pabeigšanas. Tas norāda, ka nevienai valstij nepatīk ārējā uzraudzība un vadība, un valstis augsti vērtē ekonomisko patstāvību. Te jāpiemin, ka Žaka Delora institūts ir viens no ietekmīgākajiem ES federalizācijas ideologiem.

⁴ Ekspertizē izmantotas galvenokārt *Notre Europe – Jacques Delors* institūta publikācijas, kas aptver plašu ES attīstības jautājumu loku.

Tas uzvedina jautājumu – cik brīvprātīga ir ES ekonomiskās vadīšanas ieviešana un ES federalizācijas idejas attīstība, un kas jā dara arodbiedrībām – jāpalīdz izveidot federālu valsti, riskējot būt nepopulārām, vai, tieši otrādi, jācīnās pret federalizācijas ideju, tas ir, jā noliedz ES ekonomiskās vadīšanas nepieciešamību un jā kavē tās ieviešanu. Kā liecina Latvijas ekonomiskās attīstības tendences, Latvijas tautsaimniecība strauji zaudē patstāvību, tās reālā daļa sarūk un arodbiedrības zaudē pastāvēšanas pamatu, tāpēc Latvijas arodbiedrībām izvēle nav liela. Dziļāka integrācija ES un ekonomisko nosacījumu izlīdzināšana, kas ir ES ekonomiskās vadīšanas mērķis, varētu sekmēt lielāku (arodbiedrību darbam piemērotāku) uzņēmumu izveidošanos un stiprinātu arodbiedrību pārstāvniecību un veiktspēju. Šāds iznākums atbilst Latvijas sabiedrības interesēm.

1. Eiropas Savienības institūcijas

Eiropas Savienības kā kopuma attīstības politiku, kas iekļauj arī sociālās un ekonomiskās attīstības politiku, izveido un tās īstenošanu uzrauga Eiropas Savienības vadības institūcijas (ES iestādes un citas institūcijas (dienesti, komisijas, komitejas)). Tikai sadarbojoties ar ES institūcijām ir iespējams ietekmēt ES kopējo politiku tās veidošanas, apstiprināšanas un īstenošanas stadijās. Kaut gan ES lepojas ar to, ka tā stingri ievēro subsidiaritātes principu, ES kopējā politika tiek veidota jomās, kas nosaka pārējās, un tā tiek izveidota situācija, ka dalībvalstīm ir tiesības lemt par savu politiku, bet to nav iespējams īstenot ES kopējās politikas veidotajā ietvarā. Tāpēc ES kopējo politiku un tās ietekmēšanas mehānismu izpratne ir būtiska.

Eiropas Savienības galvenās iestādes ir⁵:

- Eiropadome (veido dalībvalstu un ES vadītāji) - nosaka vispārīgās ES prioritātes un ES kopējo politisko virzību, nav likumdošanas funkcijas;
- Padome (lieto arī „Eiropas Savienības Padome”) - valdības aizstāv savas valsts intereses;
- Eiropas Parlaments (lieto arī saīsinātu nosaukumu – „Parlaments”) - pieņem likumus un citus normatīvos regulējumus, tieši ievēlēti deputāti pārstāv ES pilsoņus;
- Eiropas Komisija (lieto arī saīsinātu nosaukumu – „Komisija”) – sagatavo normatīvos aktus un regulējumus un uzrauga to izpildi, aizstāv ES kā vienota kopuma intereses (tās locekļus jeb komisārus izvirza dalībvalstis).

ES likumdošanas procesā ir iesaistīts Eiropas Parlaments, Padome un Eiropas Komisija. Šīs iestādes ar „parastās likumdošanas procedūras” palīdzību (agrāk - „koplēmuma procedūra”) izstrādā politiku un pieņem tiesību aktus, kas ir spēkā visā ES. Līgums par Eiropas Savienību nosaka, ka „Eiropas Parlaments kopīgi ar Padomi veic likumdošanas un budžeta pieņemšanas funkcijas.”⁶ Tādejādi, Komisija ierosina jaunus tiesību aktus, Parlaments un Padome tos pieņem, un Komisija un dalībvalstis tos īsteno. Komisija uzrauga, vai regulējumu pienācīgi ievieš un ievēro.

Trīs ES iestādes darbojas specifiskās jomās:

- Eiropas Savienības Tiesa (ES Tiesa) - uztur tiesiskumu;
- Eiropas Centrālā banka - pārziņ ES monetāro politiku un vada ES finanšu sistēmu;
- Revīzijas palāta jeb auditoru tiesa - kontrolē ES finanses un nodrošina ES finanšu lietderīgu izlietošanu, palīdzot Eiropas Parlamentam un Padomei kontrolēt ES budžeta izmantošanu.

ES iestāžu pilnvaras un pienākumi noteikti līgumos, kas ir visu ES darbību pamatā. Tajos izklāstīti arī noteikumi un procedūras, kas ES iestādēm jāievēro. Līgumus ir parakstījuši ES dalībvalstu valsts un valdības vadītāji (prezidenti un/vai premjerministri) un ratificējuši valstu parlamenti.

Divām institūcijām (komitejām) ir padomdevēju funkcijas un tās palīdz Eiropas Parlamentam, Padomei un Komisijai:

- Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja - pārstāv pilsonisko sabiedrību, darba devējus un darba ņēmējus;
- Reģionu komiteja - pārstāv reģionālās un vietējās pašvaldības;

Eiropas Savienības vadības sistēmā ir arī citas iestādes un starpiestāžu struktūras specifisku uzdevumu izpildei:

- Eiropas Ārējās darbības dienests (EĀDD) - palīdz Savienības Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos (Augstais pārstāvis vada Ārlietu padomi, pārrauga kopējo ārpolitiku un aizsardzības politiku, kā arī gādā par ES ārpolitikas saskaņotību);

⁵ Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 13. pants, arī http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_lv.htm.

⁶ Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 14. pants.

- Eiropas Investīciju banka - finansē ES ieguldījumu projektus un atbalsta mazos uzņēmumus ar Eiropas Investīciju fonda starpniecību;
- Eiropas ombuds - izmeklē sūdzības par pārkāpumiem ES iestāžu un struktūru darbībā;
- Eiropas Datu aizsardzības uzraudzītājs - nodrošina personas datu aizsardzību;
- Publikāciju birojs - izdod materiālus par ES;
- Eiropas Personāla atlases birojs - atlasa personālu ES iestādēm un citām tās struktūrām;
- Eiropas Administrācijas skola - atsevišķās jomās nodrošina mācības ES iestāžu un pārējo struktūru darbiniekiem;
- specializētas aģentūras un decentralizētas struktūras - risina tehniskus, zinātniskus un ar vadību saistītus jautājumus.

1.1. Eiropadome

Eiropadome⁷ (*European Council*) ir ES iestāde, kas „rosina Savienības attīstību un nosaka atbilstīgus šīs attīstības vispārējos politiskos virzienus un prioritātes. Tā neveic likumdošanas funkciju”⁸. Laikposmā no 1961. gada līdz 1974. gadam tika rīkotas Eiropas samita⁹ (galotņu apspriedes) konferences. Eiropadome izveidota 1974. gada decembrī Parīzes samītā, kuru organizēja Francijas prezidents Valēri Žiskārs d’Estēns (*Valéry Giscard d’Estaing*), pēc tam kad Kopenhāgenas samītā (1973. gada decembrī) tika noteikts, ka samitus sasauc pēc vajadzības.

Eiropadome pirmo reizi sanāca 1975. gada martā Dublinā. Ar Lisabonas līgumu Eiropadomei tiek piešķirts ES iestādes statuss¹⁰, kas nozīmē, ka Eiropadome pieņem saistošus lēmumus un tie ir pakļauti ES Tiesas izvērtēšanai. Eiropadomei nav likumdošanas tiesību, taču Lisabonas līgums paredz, ka gadījumos, kad dalībvalsts noraida piedāvāto normatīvo regulējumu, Eiropadomes viedoklis var tikt prasīts kriminālos jautājumos¹¹ un sociālās drošības jautājumos¹².

Eiropadomē strādā dalībvalstu vai valdību vadītāji, Eiropadomes priekšsēdētājs (pašlaik Donalds Tusks (*Donald Tusk*)) un Eiropas Komisijas priekšsēdētājs (pašlaik Žans Klods Junkers (*Jean-Claude Juncker*)), kā arī Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos (pašlaik Federika Mogerini (*Federica Mogherini*)). Ja Eiropadomes darba kārtība to paredz, dalībvalsts valdības vadītājs var pieņemt lēmumu par konkrēta dalībvalsts nozares ministra dalību Eiropadomē, bet Komisijas priekšsēdētājs - par Komisijas locekļa dalību. Eiropadomē var tikt uzaicināts piedalīties Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs (pašlaik Martins Šulcs (*Martin Schulz*)). Eiropadomes sanāksmes apmeklē arī ES Padomes ģenerālsēkretārs (līdz 2015. gada vasarai vācietis

⁷ Jāatšķir no Eiropas Padomes (angļu: *Council of Europe*), kas ir desmit Rietumeiropas valstu 1949. gadā dibināta starpvalstu organizācija, kuras statūtos noteiktais mērķis ir "panākt lielāku vienotību starp tās locekļiem to ideālu un principu nodrošināšanai un īstenošanai, kuri veido šo valstu kopējo mantojumu un veicina to ekonomisko un sociālo progresu". Mūsdienās Eiropas Padomē ir 47 dalībvalstis. Oficiālās valodas — angļu un franču. Eiropas Padomes iestādes atrodas Strasbūrā.

⁸ *Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 15. pants.

⁹ Latviešu valodas aģentūra skaidro, ka „vārds „samits: ir cēlies no angļu vārda ‘summit’, kura pamatnozīme ir virsotne, arī augstākā pakāpe. Latviešu valodā šo vārdu lieto, apzīmējot galotņu tikšanos un tikšanos visaugstākajā līmenī. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija ir ieteikusi attiecīgā nojēguma izteikšanai lietot latvisko terminu galotņu apspriede. Skat: http://www.valoda.lv/Biezak_uzdotie_jautajumi/Vardu_lietojums/727/mid_584.

¹⁰ *Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 13. pants.

¹¹ *Līgums par Eiropas Savienības darbību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C83/47, 30.3.2010, 82., 83. pants.

¹² *Līgums par Eiropas Savienības darbību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C83/47, 30.3.2010, 48. pants.

Ūve Korsepiuss). Latviju Eiropadomē pārstāv Latvijas Republikas Ministru prezidente Laimdota Straujuma.

Eiropadome sanāk vismaz divas reizes pusgadā un sanāksmes ilgst vairākas dienas. Ja Līgumos nav paredzēts citādi, Eiropadome lēmumus pieņem, ievērojot konsensa principu, ES dalībvalstu valdības vadītājiem pārrunu ceļā vienojoties. Lēmumus publicē pēc katras sanāksmes.

Balsstiesības Eiropadomē nav Eiropadomes priekšsēdētājam, Eiropas Komisijas priekšsēdētājam un Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos¹³.

Sākot ar Lisabonas līgumu noteikts, ka Eiropadomi vada Eiropadomes priekšsēdētājs. To ievēl uz divarpus gadiem ar iespēju pārvēlēt uz vēl vienu termiņu. Pirmais Eiropadomes priekšsēdētājs bija līdzšinējais Beļģijas premjerministrs Hermans van Rompejs (*Herman Van Rompuy*, apstiprināts 2009. gada 1. decembrī, ievēlēts uz otro pilnvaru termiņu - no 2012. gada 1. jūnija līdz 2014. gada 30. novembrim). Pašlaik Eiropadomes priekšsēdētājs ir Donalds Tusks.

1.2. Padome (Eiropas Savienības Padome)¹⁴

Padome (lieto arī Eiropas Savienības Padome, ES Padome, ES Ministru padome) (*Council, the Council of the European Union, arī Council of Ministers*) kopā ar Eiropas Parlamentu ir galvenās ES lēmējinstiūcijas, kas pārnacionālā līmenī pilda politikas veidošanas un koordinēšanas funkcijas saskaņā ar nosacījumiem, kas paredzēti Līgumos. ES Padomes sēdes apmeklē dalībvalstu ministri, tādejādi Padome pārstāv dalībvalstu intereses.

ES Padome, kopā ar Eiropas Parlamentu pieņem tiesību aktus un ES budžetu. Tā ir vadošā lēmējinstiūcija par kopējo ārējo un drošības politiku (CFSP) un ekonomisko politiku koordināciju (starpvaldību pieeja). Tikai ES Padomei visu dalībvalstu vārdā ir tiesības slēgt līgumus ar trešajām valstīm un citām starptautiskajām organizācijām.

Padome ir ES likumdevējs, taču šīs pilnvaras tā īsteno sadarbībā ar Eiropas Parlamentu un pamatojoties uz Eiropas Komisijas priekšlikumiem. Padome ir arī izpildvaras turētāja, bet izpildvaru tā deleģē Eiropas Komisijai. ES Padomes darba kārtību nosaka prezidējošā valsts.

ES Padomes darbu koordinē un informācijas apriti ar dalībvalstīm nodrošina Ģenerālsekretariāts. Kopš 2011. gada vasaras ES Padomes ģenerālsekretārs ir vācietis Ūve Korsepiuss, kurš šo amatu ieņems līdz 2015. gada vasarai.

ES Padomes darba kārtības jautājumus politiski apspriež un lēmumus pieņem dalībvalstu ministri, kas sanāk atbilstoši to kompetencei desmit Padomes formācijās (sastāvos): Vispārējo lietu padome, Ārlietu padome, Ekonomikas un finanšu ministru padome, Tieslietu un iekšlietu ministru padome, Nodarbinātības ministru padome, Sociālā politikas ministru padome, Veselības un patērētāju tiesību aizsardzības ministru padome, Konkurētspējas ministru padome, Transporta, telekomunikāciju un enerģētikas ministru padome, Lauksaimniecības un zivsaimniecības ministru padome, Vides ministru padome, Izglītības, jaunatnes, kultūras un sporta ministru padome.

Padomes sanāksmes vada prezidējošās dalībvalsts ministrs, izņemot Ārlietu padomi, kuru vada Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos. Sanāksmes sagatavo Pastāvīgo pārstāvju komiteja (*Committee of Permanent Representatives - COREPER*) un apmēram 200 nozaru ekspertu darba grupu un komiteju, kurās piedalās visu dalībvalstu pārstāvji.

Latviju Pastāvīgo pārstāvju komitejas sanāksmēs pārstāv Latvijas Republikas Pastāvīgās pārstāvniecības Eiropas Savienībā¹⁵ vadītājs un viņa vietnieks. Nozaru ministriju eksperti piedalās darba grupu un komiteju sanāksmēs. Latvijas Republikas Pastāvīgajā pārstāvniecībā strādā vairāk

¹³ Portāls es.gov.lv Latvija Eiropas Savienībā: <http://www.es.gov.lv/ka-strada-valdiba/latvija-es-iestades/eiropadome>

¹⁴ Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 16. pants.

¹⁵ <http://www.mfa.gov.lv/brussels>

nekā 60 diplomāti un eksperti no visām Latvijas nozaru ministrijām, Ārlietu ministrijas, Saeimas un Latvijas Bankas. Latvijas diplomāti un eksperti, pamatojoties uz iepriekš apstiprinātu mandātu, pārstāv Latvijas intereses vairāk nekā 100 Padomes darba grupās un komitejās.

Latvijas Republikas Pastāvīgais pārstāvis Eiropas Savienībā, vēstnieks (pašlaik vēstniece Ilze Juhansone) pārstāv Latvijas intereses COREPER II (pastāvīgie pārstāvji), kuras kompetencē ir vispārējo lietu un ārējo attiecību, ekonomisko un finanšu lietu, tieslietu un iekšlietu jautājumi. Latvijas Republikas Pastāvīgā pārstāvja Eiropas Savienībā vietnieks, vēstnieks (pašlaik vēstnieks Juris Štālmeisters) pārstāv Latvijas intereses COREPER I, kuras kompetencē ir lielākā daļa ES sektorpolitiku jautājumu: konkurētspēja, lauksaimniecība, patērētāju aizsardzība, sociālā politika, telekomunikācijas, transports, vide, zinātne, zivsaimniecība un citi jautājumi.

1.3. Eiropas Parlaments

Eiropas Parlamentu¹⁶ (*European Parliament, Parliament, EP*) ievēl reizi piecos gados (kopš 1979. gada – vispārējās tiešās vēlēšanās). Eiropas Parlaments sastāv no Savienības pilsoņu pārstāvjiem, deputāti (*EPMS*) pārstāv ES valstu tautu.

Parlaments un Padome ir galvenās ES likumdošanas iestādes. Parlamentam ir trīs galvenie uzdevumi:

- apspriest un pieņemt ES tiesību aktus (kopā ar Padomi),
- pārbaudīt citu ES iestāžu, īpaši Komisijas, darbu, un
- apspriest un pieņemt ES budžetu (kopā ar Padomi).

Dažās jomās, piemēram, patērētāju tiesību un vides aizsardzības jautājumos, Parlaments sadarbojas ar Padomi (kura pārstāv valstu valdības), kopīgi lemj par tiesību aktu saturu un oficiāli tos pieņem parastā likumdošanas procedūrā (koplēmuma procedūrā). Lisabonas līgumā ir paredzēts koplēmuma procedūru piemērot vēl vairākām politikas jomām, paplašinot Parlamenta iespējas ietekmēt likumdošanas saturu arī lauksaimniecības, enerģētikas un imigrācijas politikā un ES finansējuma jomā.

Parlaments apstiprina jaunu valstu pievienošanu Eiropas Savienībai, apstiprina jaunievēlētus komisārus (ja Eiropas Parlamenta deputāti neapstiprina kādu kandidatūru, viņiem ir tiesības noraidīt visu Komisijas sastāvu), var aicināt Komisiju atkāpties tās darbības pilnvaru laikā (priekšlikums izteikt neuzticību), pārbauda Komisiju, izvērtējot tās sagatavotos ziņojumus un iztaujājot komisārus.

EP deputāti izskata pilsoņu lūgumrakstus un izveido izmeklēšanas komisijas. Eiropadomes sanāksmēs Parlaments sniedz dalībvalstu vadītājiem atzinumu par dienaskārtības jautājumiem.

Parlaments pieņem ES budžetu (kopā ar ES Padomi). Parlamentā ir komiteja, kas uzrauga budžeta izlietojumu, un tas ik gadu pieņem atzinumu par to, kā Komisija izlietojusi iepriekšējā gada budžetu.

Katras valsts EP deputātu skaits ir aptuveni proporcionāls tās iedzīvotāju skaitam. Nevienai valstij nedrīkst būt mazāk par 6 vai vairāk par 96 deputātiem, un deputātu kopskaits nedrīkst pārsniegt 751 (750 plus priekšsēdētājs) – to nosaka Lisabonas līgums. Parlamenta deputāti ir iedalīti grupās atkarībā no politiskajiem uzskatiem, nevis valstspiederības.

Eiropas Parlamentā ir izveidotas pastāvīgās komitejas¹⁷:

- 1) Cilvēktiesības (DROI):
  - Drošība un aizsardzība (SEDE),

¹⁶ Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 14. pants.

¹⁷ <http://www.europarl.europa.eu/committees/lv/parliamentary-committees.html>

- Attīstība (DEVE);
- 2) Starptautiskā tirdzniecība (INTA);
- 3) Budžets (BUDG);
- 4) Budžeta kontrole (CONT);
- 5) Ekonomikas un monetārie jautājumi (ECON);
- 6) Nodarbinātība un sociālās lietas (EMPL);
- 7) Vide, sabiedrības veselība un pārtikas nekaitīgums (ENVI);
- 8) Rūpniecība, pētniecība un enerģētika (ITRE);
- 9) Iekšējais tirgus un patērētāju aizsardzība (IMCO);
- 10) Transports un tūrisms (TRAN);
- 11) Reģionālā attīstība (REGI);
- 12) Lauksaimniecība un lauku attīstība (AGRI);
- 13) Zivsaimniecība (PECH);
- 14) Kultūra un izglītība (CULT);
- 15) Juridiskie jautājumi (JURI);
- 16) Pilsoņu brīvības, tieslietas un iekšlietas (LIBE);
- 17) Konstitucionālie jautājumi (AFCO);
- 18) Sieviešu tiesības un dzimumu līdztiesība (FEMM);
- 19) Lūgumraksti (PETI).

1.4. Eiropas Parlamenta Ekonomikas un monetārā komiteja (ECON)

Eiropas Parlamenta Ekonomikas un monetārās komitejas (*Committee on Economic and Monetary Affairs, ECON*) atbildības jomā ir ekonomikas un monetārā savienība (EMS), finanšu pakalpojumu regulējums, kapitāla un maksājumu brīva aprīte, nodokļu un konkurences politika un starptautiskā finanšu sistēma.

Precīzs ECON atbildības uzskaitījums atrodams Eiropas Parlamenta reglamentā šim sasaukumam¹⁸:

ECON atbild par (terminu lietojums kā dokumentā):

- Savienības ekonomikas un monetāro politiku, Eiropas Ekonomiskās un monetārās savienības un Eiropas monetārās un finansiālās sistēmas darbību (ieskaitot attiecības ar attiecīgajām iestādēm vai organizācijām);
- kapitāla un maksājumu brīvu aprīti (pārrobežu maksājumi, vienota maksājumu telpa, maksājumu bilance, kapitāla aprīte un aizņēmumu un aizdevumu politika, tāda kapitāla aprītes kontrole, kuram ir izcelsme trešā valstī, pasākumi Eiropas Savienības kapitāla eksporta veicināšanai);
- starptautisko monetāro un finansiālo sistēmu (ieskaitot attiecības ar finanšu iestādēm un organizācijām);
- konkurences noteikumiem un noteikumiem par valsts vai sabiedriskā sektora atbalstu;
- fiskālajiem noteikumiem;
- finanšu pakalpojumu, iestāžu un tirgu reglamentēšanu un uzraudzību, ieskaitot finanšu atskaites, revīziju, grāmatvedības noteikumus, uzņēmumu vadību un citus jautājumus saistībā ar uzņēmumu tiesībām, kuri īpaši attiecas uz finanšu pakalpojumiem;

¹⁸ *Eiropas Parlamenta reglaments*, 8. parlamentārais sasaukums 2014. gada jūlijs.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20140701+ANN-06+DOC+XML+V0//LV&navigationBar=YES>

- Eiropas Investīciju bankas attiecīgajām finansiālajām darbībām, kas ir daļa no Eiropas ekonomiskās pārvaldības eurozonā.

Parlamenta septītajā sasaukumā, kad krīzes ietekmē ECON darba apjoms pieauga, Eiropas Parlaments paplašināja komitejas locekļu skaitu no 50 līdz 61¹⁹.

Komitejas galvenā prioritāte ir izaugsme un darbavietas. Tiek deklarēts, ka stabilitātei, ieguldījumu veicināšanai, reformām un sociālajai kohēzijai ir jābūt savstarpēji stiprinošām. Uzsākot darbu jaunajā sasaukumā, tiek pievērsta uzmanība ES pastāvošajai diskusijai par Eiropas Ekonomiskās un monetārās savienības īstenošanas demokrātisko leģitimitāti un nepieciešamību to stiprināt, par pamatu ņemot Kopienas metodi un, sadarbojoties ar valstu parlamentiem.

1.5. Eiropas Komisija

Eiropas Komisija²⁰ (*European Commission, Commission, EC*) ir galvenā Eiropas Savienības izpildinstitūcija. Tā ir politiski neatkarīga ES iestāde, kas pārstāv ES un tās dalībvalstu kopējās intereses. Politikas jomās, kurās dalībvalstis ir deleģējušas atbildību augstākajā – ES līmenī, Komisija ir galvenā ES likumdošanas ierosinātāja, taču tai ir jāievēro subsidiaritātes un proporcionalitātes principi. Subsidiaritātes princips nosaka, ka ES darbojas tikai to kompetenču ietvaros, ko tai līgumos piešķirušas dalībvalstis, un lai sasniegtu tajos paredzētos mērķus. Proporcionalitātes princips nosaka, ka ES rīcības saturs un veids ir samērīgs ar līgumu mērķu sasniegšanai nepieciešamo. Komisija arī pārrauga, kā dalībvalstis pilda ES kopīgi pieņemtos lēmumus.

Esošajā sasaukumā Komisija sastāv no 28 komisāru kolēģijas, kurā ietilpst priekšsēdētājs (prezidents), Augstā pārstāve ārlietās un drošības politikas jautājumos, pirmais priekšsēdētāja vietnieks (pirmais viceprezidents), pieci priekšsēdētāja vietnieki (viceprezidenti) un 20 komisāri, kas atbild par atsevišķām nozarēm. Komisāru kolēģija nodrošina Komisijas politisko vadību. Katrai valstij ir tiesības izvirzīt vienu komisāru uz 5 gadu termiņu, bet komisāra atbildībā esošo politikas jomu nosaka priekšsēdētājs.

Pamatojoties uz Parlamenta vēlēšanu rezultātiem, dalībvalstu valdības, savstarpēji vienojoties, izvirza kandidātu Komisijas priekšsēdētāja²¹ amatam (Parlamenta uzvarējušās politiskās grupas pārstāvi), un šo kandidatūru apstiprina Parlaments. Pēc tam dalībvalstu valdības, vienojoties ar izvirzīto priekšsēdētāja kandidātu, nominē kandidātus pārējo Komisijas locekļu amatam, bet Parlaments organizē katra komisāra kandidāta noklausīšanos un plenārsēdē balso kopumā par kolēģijas kandidātiem.²² Balstoties uz Eiropas Parlamenta apstiprinājumu un pieņemot lēmumu ar kvalificētu balsu vairākumu, Komisiju ieceļ Eiropadome²³.

2010. gada 9. februārī Parlaments plenārsēdē apstiprināja Komisijas sastāvu 2009. – 2014. gadam ar pilnvaru termiņu līdz 2014. gada 31. oktobrim. 2010. – 2014. gadam Komisijas prezidents bija portugālis Žozē Manuels Barrozu (*José Manuel Barroso*). Komisijas sastāvā Latvijas pārstāvis bija Andris Piebalgs, kura atbildībā bija attīstības sadarbība. Andris Piebalgs strādāja arī iepriekšējā Eiropas Komisijā (2004.-2009.), ieņemot enerģētikas komisāra amatu.

Pašreizējais Eiropas Komisijas prezidents ir Žans Klods Junkers, viceprezidents ir Jirki Katainens.

Eiropas Komisijas civildienestā strādā apmēram 38 000 ierēdņu, kuru darbs ir strukturēts apmēram 40 ģenerāldirektorātos un dienestos.

¹⁹ <http://www.europarl.europa.eu/committees/lv/econ/members.html#menuzone>

²⁰ *Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 17. pants.

²¹ Angļu valodā „President”, no tā arī latviešu valodā dažkārt lieto jēdzienu „EK Prezidents”.

²² <http://www.es.gov.lv/ka-strada-valdiba/latvija-es-iestades/eiropas-komisija>

²³ *Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 17. pants, 7. punkts.

1.6. Eiropas ekonomisko un sociālo lietu komiteja²⁴

Eiropas ekonomisko un sociālo lietu komisija (EESK, *European Economic and Social Committee, EESC*) ir padomdevēja iestāde, kas pārstāv pilsonisko sabiedrību. Tā izveidota ar 1957. gada Romas līgumiem.

Komisijas locekļu uzdevums ir gatavot priekšlikumus Eiropas mēroga problēmām Padomei, Eiropas Komisijai un Eiropas Parlamentam. Dažos jautājumos Komisijas vai Padomes sadarbība ar EESC ir obligāta, dažos – nosacīta. EESC var ierosināt jautājumus apspriešanai pēc savas iniciatīvas.

Vienotais Eiropas akts (17.02.1986)²⁵ un Māstrihtas līgums (7.02.1992)²⁶ paplašināja jautājumu loku, kas jāapspriež Komitejā, to skaitā ietilpināja jaunas politiskās nostādnes (reģionālā politika un vides politika). Amsterdamas līgums (2.10.1997)²⁷ paplašināja jautājumu loku, kuros noteikti jākonsultējas ar Komiteju un noteica, ka Eiropas Parlaments var lūgt Komitejas viedokli. Arī Nicas līgums (26.12.2001)²⁸ turpināja palielināt EESK ietekmes jomas.

Ar Lisabonas līgumu (13.12.2007)²⁹ EESK izveidota kā vidutāja starp organizēto pilsonisko sabiedrību un lēmumu pieņēmējiem ES. Ar pilsonisko sabiedrību saprot tādu organizāciju biedrus, kas pārstāv darba devējus, darba ņēmējus un citas intereses (lauksaimnieku, brīvās profesijas pārstāvju, patērētāju un citu) un kuri ir apņēmušies aizstāvēt savas intereses (arodbiedrības, darba devēji, patērētāji) vai pārliecību (cilvēktiesības, bērnu tiesības utt).

EESK uzdevums ir stiprināt Eiropas Savienības demokrātisko leģitimitāti, dodot iespēju dalībvalstu pilsoniskās sabiedrības organizācijām paust savu viedokli Eiropas līmenī. Galvenie uzdevumi:

- rūpēties, lai ES politikas un tiesību aktu būtu iespējami atbilstoši patiesajiem ekonomikas, sociālajiem un pilsoniskajiem apstākļiem – izmantojot EESK biedru pieredzi un pārstāvniecību, dialogu un konsensa meklējumus, palīdz Eiropas Parlamentam, Eiropadomei un Eiropas Komisijai;
- veidot Eiropas Savienību, kur sabiedrība var līdzdarboties lēmumu pieņemšanā un viņu viedoklis tiek uzklauts;
- popularizēt ES vērtības pasaulē un atbalstīt pilsoniskās sabiedrības organizācijas.

EESC gada laikā rada ap 170 padomu un viedokļu dokumentus, no tiem apmēram 15% ir Komitejas iniciatīva.

EESK ir 353 locekļi no 28 dalībvalstīm. Locekļus uz atjaunojamu piecu gadu pilnvaru termiņu amatā ieceļ ES Padome pēc dalībvalstu ieteikuma, taču Komitejā viņiem jādarbojas neatkarīgi visu dalībvalstu interesēs. Locekļi darbojas bez atalgojuma, bet viņiem samaksā ceļa izdevumus uz Briseli.

No Latvijas ir nozīmēti 7 locekļi (1. tabula) darbības termiņam no 2010. gada līdz 2015. gadam.

Vācijai, Francijai, Itālijai un Apvienotajai Karalistei katrai ir 24 locekļi, Spānijai un Polijai – 21 loceklis, Rumānijai – 15 locekļi, Beļģijai, Grieķijai, Nīderlandei, Portugālei, Austrijai, Zviedrijai, Čehijas Republikai, Ungārijai un Bulgārijai – 12 locekļi, Horvātijai, Dānijai, Īrijai, Somijai, Lietuvai un Slovākijai – 9 locekļi, Igaunijai un Slovēnijai, tāpat kā Latvijai - 7 locekļi, Luksemburgai un Kiprai – 6 locekļi, Maltai – 5 locekļi.

²⁴ Jāatšķir no Eiropas Padomes un Eiropadomes, skat iepriekš. Par ES Padomi skat.

<http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.lv.home> (latviešu valodā), <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.the-committee> (angļu valodā).

²⁵ http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1987.169.01.0001.01.ENG

²⁶ http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf

²⁷ http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lv.htm

²⁸ http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2001.080.01.0001.01.ENG

²⁹ http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lv.htm

Locekļi darbojas trīs grupās: darba devēji, strādājošie, dažādas intereses.

1. tabula. Latvijas pārstāvji Eiropas ekonomisko un sociālo lietu komisijā

Ariadna Ābeltiņa, Ārējo sakaru koordinētāja, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība (LBAS)	II grupa (strādājošie)
Anža Gunta, Latvijas cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas SUSTENTO valdes priekšsēdētāja	III grupa (dažādas intereses)
Gavrilovs Vitālijs, Latvijas Darba devēju konfederācijas (LDDK) prezidents; Latvijas Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes (NTSP) līdzpriekšsēdētājs; Eiropas Biznesa konfederācijas (BUSINESSEUROPE) Prezidentu padomes loceklis, privātais investors	I grupa (darba devēji)
Gobiņš Andris, Eiropas Kustības Latvijā prezidents	III grupa (dažādas intereses)
Krauze Armands, Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padomes (LOSP) valdes priekšsēdētājs, projektu vadītājs	III grupa (dažādas intereses)
Krīgers Pēteris, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības (LBAS) priekšsēdētājs	II grupa (strādājošie)
Strautmanis Gundars, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras prezidents	I grupa (darba devēji)

Avots: <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.the-committee> (angļu valodā).

EESC ik pēc pusotra gada ievēl jaunu biroju 37 locekļu sastāvā, prezidentu un divus viceprezidentus, katru no savas grupas rotācijas kārtībā.

EESC birojs un prezidents organizē sadarbību ar EFTA, CEEC, AMU, ACP valstīm, Latīņamerikas un citām trešajām valstīm, un pilsonisko Eiropu.

Komitejai ir sešas sekcijas:

- Lauksaimniecība, lauku attīstība un vide (NAT)
- Ekonomiskā un monetārā savienība un ekonomiskā un sociālā kohēzija (ECO)
- Nodarbinātība, sociālās lietas un pilsoniskums (SOC)
- Ārējās attiecības (REX)
- Vienotais tirgus, ražošana un patēriņš (INT)
- Transports, enerģija, infrastruktūra un informācijas sabiedrība (TEN)

2002. gadā izveidota Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI). Vēl ir Stratēģijas “Eiropa 2020” koordinācijas komiteja (Koordinācijas komiteja), Vienotā tirgus novērošanas centrs (VTNC), Ilgtspējīgas attīstības novērošanas centrs (IANC), Darba tirgus novērošanas centrs (DTNC).

Sekciju viedokli veido pētījumu kopās (izpētes grupās) – parasti 12 cilvēku sastāvā, ieskaitot ziņotāju. Pētījumu kopu var papildināt ar ekspertiem (parasti ne vairāk kā četriem).

EESK organizē 9 plenārsesijas gadā. 6 specializētās nodaļas rīko sanāksmi vidēji vienu reizi mēnesī. EESK lēmumus pieņem balsojot vispirms specializētajā nodaļā – tad plenārsesijā. Galīgo atzinumu nosūta ES iestādēm un publicē *ES Oficiālajā Vēstnesī*.

Svarīgākie Komisijā aplūkotie politikas jautājumi ir:

- jauniešu nodarbinātība,
- klimata pārmaiņas,

- atjaunojamie energoresursi,
- ilgtspējīga attīstība,
- demogrāfiskās pārmaiņas,
- aktīvas vecumdienas, imigrācija un integrācija,
- Eiropas integrācijas trūkuma radītas izmaksas,
- pētniecība un inovācija,
- izglītība,
- MVU
- invaliditāte.

Kās redzams no uzskaitījuma, ES ekonomiskās vadīšanas jautājumi nav Komisijas dienaskārtībā, izņemot tēmu *Eiropas integrācijas trūkuma radītas izmaksas*.

1.7. Eiropas Savienības jautājumu koordinācija Latvijā³⁰

Galvenā ES jautājumus koordinējošā institūcija Latvijā ir Ārlietu ministrija. Reizi pusgadā Ārlietu ministrija apkopo, izvērtē un iesniedz izskatīšanai valdībā ziņojumu par Latvijas prioritātēm ES. Ārlietu ministrija koordinē Latvijas pozīciju sagatavošanu, nodrošina starpnozaru pozīciju vienotību un savstarpēju atbilstību dažādos ES lēmumu pieņemšanas posmos, kā arī sagatavo un nodrošina Latvijas dalību COREPER sanāksmēs. Ārlietu ministrija ir atbildīga par ES dokumentācijas (tai skaitā, no ES Padomes Ģenerālsekretariāta saņemto dokumentu) apriti starp Latvijas Pārstāvniecību Eiropas Savienībā un valsts institūcijām Latvijā.

Ārlietu ministrija sagatavo Latvijas nacionālo pozīciju jautājumos, ko apspriež un izlemj ES līmenī, un pārstāv Latviju ārējo ekonomisko attiecību, Kopējās ārlietu un drošības padomes (KĀDP), kā arī ES institucionālajos jautājumos. Ārlietu ministrs pārstāv Latviju Ārlietu ministru padomē. Sadarbībā ar Ministra prezidenta biroju, Ārlietu ministrija sagatavo Ministru prezidenta dalību Eiropadomē.

Nozares ministrijas nodrošina Latvijas nacionālo pozīciju izstrādi un saskaņošanu ar līdzatbildīgajām institūcijām to kompetencē esošajos ES darba kārtības jautājumos, un darbojas, lai aizstāvētu Latvijas intereses ES lēmumu ierosināšanas, sagatavošanas un pieņemšanas procesā.

MK Ministru kabineta noteikumi Nr.769, pieņemti 2009.gada 14. jūlijā *Vecāko amatpersonu sanāksmes Eiropas Savienības jautājumos nolikums* regulē vecāko amatpersonu sanāksmju norisi ES jautājumos. Šajās sanāksmēs atbildīgās ministriju amatpersonas regulāri izskata aktuālos ar Latvijas dalību ES saistītos jautājumus, kā arī nosaka par Eiropas Komisijas un ES Ministru padomes darba grupām un konkrētiem ES Padomē izskatāmiem jautājumiem atbildīgās un līdzatbildīgās institūcijas.

Ministru kabinets, sākoties jaunai Prezidentūrai ES Padomē, apstiprina Latvijas prioritātes ES. Par jautājumiem, kas būtiski skar Latvijas intereses, Ministru kabinets apstiprina nacionālās pozīcijas vēl pirms dalībvalstis uzsākušas attiecīgā jautājuma apspriešanu ES Padomes ekspertu darba grupās. Ministru kabinets apstiprina Latvijas nacionālās pozīcijas par ES Padomes sanāksmēs izskatāmajiem jautājumiem, kā arī deleģē pārstāvi Latvijas viedokļa paušanai ES Padomē.

Saeimas Eiropas lietu komisija pārstāv Latvijas parlamenta viedokli ES jautājumos. Nozares ministri savas kompetences ietvaros regulāri informē Saeimas Eiropas lietu komisiju par aktuālajām norisēm ES un jaunākajām ES likumdošanas iniciatīvām.

Saeimas Eiropas lietu komisija saskaņo Latvijas nacionālās pozīcijas pirms to paušanas ES Padomes vai Eiropadomes sanāksmēs. Latvijai būtisku jautājumu gadījumā nacionālās pozīcijas ar

³⁰ LR AM mājaslapa: <http://www.mfa.gov.lv/lv/Arpolitika/eu/darbiba-ES/3864/>

Saeimas Eiropas lietu komisiju ir jāsaskaņo arī citos jautājuma izskatīšanas posmos, īpaši, pirms uzsāktas dalībvalstu diskusijas ES Padomes ekspertu darba grupās.

Saeimas Eiropas lietu komisijas viedoklis ir saistošs.

1.8. ES Padomes prezidentūra

Līgums par Eiropas Savienību nosaka, ka „Padomes sastāvu prezidentūru, izņemot Ārlietu padomes prezidentūru, uzņemas dalībvalstu pārstāvji Padomē, ievērojot vienlīdzīgas rotācijas principu, saskaņā ar noteikumiem, kas noteikti saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 236. pantu”³¹.

Lisabonas līgums³² ievieša kārtību, ka Padomes prezidentūra ir sadalīta 18 mēnešu periodos. Katrā periodā par Padomes prezidentūru atbild trīs ES dalībvalstis. Katra grupā ietilpstošā valsts ir atbildīga par Padomes darbu (izņemot Ārlietu padomi, par kuru nepārtraukti ir atbildīga Augstā pārstāve ārlietās un drošības politikas jautājumos). Trīs prezidējošās valstis gatavo kopīgu darbības stratēģiju.

Padomes prezidentūra ir likumdošanas un politisko lēmumu pieņemšanas virzītājspēks. Prezidentūra organizē un vada Padomes, COREPER un darba grupu sanāksmes. Prezidentūra veic koordinējošu funkciju gan Padomes ietvaros, gan sadarbībā ar citām dalībvalstīm un Padomes Ģenerālsēkretariātu, Komisiju un Parlamentu, kā arī Eiropadomes priekšsēdētāju. Prezidentūra reprezentē Padomi attiecībā ar Komisiju, kā arī pārstāv Padomi ārpus ES.

No 2014. gada jūlija līdz decembrim Padomi prezidēja Itālija, 2015. gada pirmajā pusgadā Latvija. Luksemburga pārņems prezidentūru 2015. gada jūlijā.

Prezidentūras laikā valstis drīkst izvirzīt un īstenot savas prioritātes, taču tās jāsaskaņo ar ES politikas pēctecību un ES kopējām interesēm.

1.9. Oficiālā informācija par ES darbību ekonomikas un finanšu jomā

Saskaņā ar Latvijas valdības sniegto informāciju (daļējs pārnesums no avota³³), galvenie ES līmenī risināmie jautājumi ekonomikas un finanšu jomā ir :

- ES ikgadējā un daudzgadu budžeta apstiprināšana (par ES ikgadējā budžeta apjomu un izdevumu sadalījumu lemj Eiropas Parlaments un ES Padome, pamatojoties uz Eiropas Komisijas iesniegto priekšlikumu),
- dalībvalstu budžeta politikas un valsts finanšu monitorings,
- eiro jautājumi,
- finanšu tirgus un kapitāla kustība,
- ekonomiskās attiecības ar trešajām valstīm,
- ekonomikas politikas koordinācija un citi jautājumi.

Saskaņā ar Līgumu par Eiropas Savienības darbību, dalībvalstis saskaņo savu ekonomikas politiku. Lai dalībvalstu ekonomikas politika tiktu labāk koordinēta, ES Padome pārrauga tautsaimniecības attīstību kā dalībvalstīs, tā ES kopumā un regulāri izvērtē ekonomikas politikas atbilstību ES noteiktajām vispārējām pamatnostādņēm. ES ekonomikas politika ir vērsta uz to, lai nodrošinātu noturīgu izaugsmi un jaunu darbavietu radīšanu. Līdztekus ekonomikas stabilizēšanai īstermiņā un

³¹ Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008, 16. pants, 9 daļa.

³² Lisabonas Līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, parakstīts Lisabonā 2007. gada 13. decembrī. Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis. C306/01, 17.12.2007.

³³ Portāls [es.gov.lv Latvija Eiropas Savienībā](http://www.es.gov.lv/ricibas-jomas/ekonomika-un-finanses/visparigi), <http://www.es.gov.lv/ricibas-jomas/ekonomika-un-finanses/visparigi>

izaugsmes veicināšanai vidējā termiņā, ES pievērš uzmanību arī ilgtermiņa izaicinājumiem – tādiem kā sabiedrības novecošanās un globalizācija.

Lai veiksmīgāk pārvarētu ekonomisko krīzi un veicinātu dalībvalstu fiskālo disciplīnu, šobrīd norit darbs pie **jaunu pasākumu ieviešanas ekonomiskās koordinācijas stiprināšanai**. Paredzēts ES līmenī pārraudzīt nacionālo budžetu atbilstību Stabilitātes un izaugsmes pakta prasībām, kā arī noteikt stingrākas sankcijas valstīm, kas nepilda minētā pakta prasības.

Nodokļu politika ir katras dalībvalsts atbildības joma, un katra dalībvalsts pati nosaka, kādus nodokļus maksā tās iedzīvotāji. Tādēļ, nākot klajā ar priekšlikumu ES darbībai nodokļu jomā, Eiropas Komisijai ir jāņem vērā subsidiaritātes un proporcionālītātes principi. ES uzdevums ir nodrošināt, lai nacionālās nodokļu sistēmas atbilstu ES vispārējiem mērķiem radīt jaunas darbavietas un neradītu šķēršļus pārrobežu ekonomiskajai darbībai. Tāpat ir būtiski nepieļaut negodīgu nodokļu konkurenci ES dalībvalstu starpā.

ES ir ekskluzīva kompetence muitas jautājumos. Dalībvalstīm ir aizliegti savstarpēji ievad muitas un izveidotas nodokļi, un importam no trešajām valstīm ir izveidota vienota nodokļu sistēma.

ES dalībvalstis savstarpēji koordinē savu ekonomikas politiku, lai spētu rīkoties vienoti, ja rodas grūtības, piemēram, tādas kā pašreizējā ekonomikas un finanšu krīze. 18 valstis ir nolēmušas saliedēties vēl vairāk, ieviešot eiro kā savu vienoto valūtu.

Visas ES dalībvalstis ietilpst ekonomikas un monetārajā savienībā (EMS). Tās galvenie mērķi ir šādi:

- veicināt ilgtspējīgu izaugsmi, nodarbinātību un labklājības vairošanos visiem;
- saskaņoti reaģēt uz globālajām ekonomikas un finanšu problēmām;
- ES valstis padarīt izturīgākas pret ārējiem satricinājumiem.

Kopš 2008. gada oktobra, kad sākās ekonomikas un finanšu krīze, valstu valdības, Eiropas Centrālā banka (ECB) un Eiropas Komisija ir kopīgi strādājušas, lai:

- atjaunotu stabilitāti un radītu apstākļus, kas stimulē izaugsmi un jaunu darbvietu rašanos (koordinējot uzraudzību un intervenci un atbalstot bankas);
- aizsargātu uzkrājumus (līdz vismaz 100 000 eiro katrā bankā un katram klientam palielinot valsts garantiju privātpersonu noguldījumiem);
- nodrošinātu izmaksu ziņā pieejamus kredītus uzņēmumiem un mājsaimniecībām;
- izveidotu labāku ES ekonomikas un finanšu pārvaldības sistēmu.

2. Eiropas Savienības ekonomiskā vadīšana

2.1. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas būtība

2.1.1. Jēdziena skaidrojums

Eiropas Savienības ekonomiskā vadīšana (*the European Union's economic governance*) tiek ieviesta, lai atklātu, novērstu un labotu problemātiskas ekonomiskās attīstības tendences: pārāk augstu valdības budžeta deficītu vai pārāk augstu valsts parāda līmeni, kas var radīt augstu risku konkrētās dalībvalsts vai valstu kopuma attīstībai.

Jēdziens „ES ekonomiskā vadīšana” atvasināts no angļu valodas termina „*the European Union's economic governance*” un nav oficiāli apstiprināts³⁴. Lietotajā formulējumā jēdziens apzīmē procesu.

Pastāv arī citi tulkojumi, piemēram, periodiskajā izdevumā *Latvijas intreses Eiropas Savienībā*³⁵, kura izdošanu atbalsta LR Ārlietu ministrija, lietots tulkojums „ES ekonomiskā pārvaldība”. Arī studiju praksē Latvijas augstskolās (Latvijas Universitātē, Rīgas Stradiņa universitātē) lieto terminu „ES ekonomiskā pārvaldība”.

Atklājot un nostiprinot Eiropas Savienības ekonomisko vadīšanu kā sistēmu, noteikts, ka tā ietver trīs darbības blokus:³⁶ novērošana, profilakse, un labošana.

Kliedējot bažas, ka Eiropas Savienības ekonomiskā un finanšu vadīšana varētu ierobežot valstu suverenitāti, ES ekonomiskās vadīšanas idejas aizstāvji apgalvo, ka ekonomiskās un finanšu darbības regulēšana ES līmenī ir vērsta tikai pret valstīm, kuras ir nonākušas ekonomiskās grūtībās, ir zaudējušas pieeju finanšu tirgiem, un izmanto ES valstu kopējos finanšu instrumentus. Turklāt, tiek uzsvērts, ka ES ekonomiskā un finanšu vadīšana arī šajās valstīs izpaužas tikai kā solidaritāte (finansiāla palīdzība) un uzraudzība (pielāgošanās programmu ieviešana, ko uzrauga „troika”³⁷) un tā pastāv tikai krīzes laikā. Pārējās valstīs kopējās vadīšanas ietvaros tiek prasīts ievērot finanšu disciplīnu, bet netiek noteikts ceļš, kā to panākt.

Taču, kā minēts iepriekš, ekonomiskās un finanšu vadīšanas ietvaros tiek tieši vai netieši kontrolēti ietekmīgi rādītāji, tāpēc, neskatoties uz teorētiski iespējamo brīvo izvēli, praktiski daļējs suverenitātes zaudējums ekonomiskās politikas jomā nav novēršams nevienā valstī, kas pakļaujas ES ekonomiskai vadīšanai.

2.1.2. Novērošana (*Monitoring*)

Eiropas Komisija novēro ekonomisko attīstību ES dalībvalstīs un globālo ekonomiku kopumā. Komisija vērtē īstenotās politikas riska pakāpi un konkurētspēju. Novērošanā ietilpst:

- regulāra plaša nacionālo un starptautisko datu klāsta analīze;
- attīstības rādītāju prognozes (IKP pieaugums, inflācija, bezdarbs);
- nacionālo budžetu izvērtējums; un
- stabilitātes un konverģences programmu analīze.

Katru gadu EK publicē divus ziņojumus, kas ļauj novērtēt ekonomisko attīstību:

³⁴ Termins latviešu valodā līdz šim oficiāli nav atveidots, skat <http://termini.vvc.gov.lv/?term=EU+economic+governance&from=2&to=1&subject%5B%5D=9> vai <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?q=EU%20economic%20governance&s=0&g=2&r=10331062>.

³⁵ *Latvijas intreses Eiropas Savienībā*. 2013/1. http://www.mfa.gov.lv/data/file/es_nr1_2013_netam.pdf

³⁶ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/index_en.htm

³⁷ Par „trioku” dēvē aizdevēju savienību, ko veido SVF, Eiropas Komisija un Eiropas Centrālā banka.

- Ikgadējo augsmes pārskatu (*Annual Growth Survey*)³⁸ – publicē gada beigās, analizē ES virzību uz izvirzītajām ilgtermiņa stratēģiskām prioritātēm, padziļināti analizē makroekonomiskās un nodarbinātības tendences un formulē ekonomiskās attīstības prioritātes nākošajam gadam;
- Brīdinājuma ziņojumu (*Alert Mechanism Report*)³⁹, kurā norādītas valstis ar paaugstinātu makroekonomisko nesaderību risku, krītošu konkurētspēju vai pārkaršanas draudiem, kas var radīt draudus gan dalībvalstij, gan ES kopumā.

Brīdinājuma ziņojumā atklātos riskus apspriež ES valstu valdībās un situāciju riska skartajā valstī analizē padziļinātā pētījumā, lai noskaidrotu riska rašanās cēloņus, dabu un nopietnību.

2.1.3. Profilakse (*Prevention*)

Lai novērstu, ka ekonomiskās problēmas saasinās un apdraud citas valstis, ES valstu valdības, gatavojoties vienotās valūtas ieviešanai, ir vienojušās par normu kopumu, kas nodrošinātu kvalitatīvu un saprātīgu ekonomisko politiku dalībvalstīs, un tās atspoguļotas Stabilitātes un izaugsmes paktā (*The Stability and Growth Pact (SGP)*)⁴⁰

SGP ir līgums, kura mērķis ir nodrošināt drošu valsts finanšu stāvokli, jo tas ir ilgtspējīgas ekonomiskās attīstības un fiskālās stabilitātes garants.

Padziļinot kopējo atbildību par finanšu sistēmas drošumu un, lai kontrolētu savu budžeta politiku (budžeta deficītu un ārējo parādu), ES dalībvalstis piekrita uzņemties kontrolējamas saistības - sasniegt konkrētus vidēja termiņa valsts budžeta mērķus (*Medium-Term Objectives, MTO*)⁴¹. Dalībvalstis nosaka savus vidēja termiņa mērķus un cenšas tos izpildīt. Eiropas Savienības līmenī ir noteikti vidēja termiņa mērķu atskaites lielumi, uz kuriem dalībvalstīm jātiecas. Ir jāpanāk, ka

- valsts budžets ir drošā attālumā no budžeta deficīta robežas 3% no IKP;
- valsts virzās uz drošu valsts parāda līmeni, ņemot vērā iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz ekonomiku un valsts budžetu,
- valstij ir pietiekošas rezerves budžeta izmaiņai, sevišķi ņemot vērā augošo valsts investīciju vajadzību.

Valstīm, kuras atpaliek no vidēja termiņa mērķu atskaites lielumiem, ir jāparāda virzību uz tiem, uzlabojot savu strukturālo bilanci⁴² par 0,5% no IKP gadā.

Dalībvalstu vidējā termiņa mērķus izvērtē Eiropas Komisija. Katru gadu aprīlī visas ES dalībvalstis iesniedz Komisijai ziņas par plānotajiem budžeta pasākumiem, lai īstenotu savas saistības. Vidējā termiņa mērķus un ziņas par valsts budžetā paredzētajiem pasākumiem to sasniegšanai ES dalībvalstis – eirozonas valstis uzrāda Stabilitātes programmās (*Stability programmes*), pārējās ES dalībvalstis – Konverģences programmās (*Convergence programmes*)⁴³.

Stabilitātes un konverģences programmās ES dalībvalstis iesniedz sīkas ziņas par strukturālām reformām, kas paredzētas izaugsmes un jaunu darbavietu radīšanai – tās uzrāda Nacionālajās reformu programmās.

Eiropas Komisija izvērtē katras dalībvalsts stabilitātes un konverģences programmas un Nacionālās reformu programmas un sagatavo par tām ieteikumus (*country-specific recommendations*)⁴⁴.

³⁸ http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/annual-growth-surveys/index_en.htm

³⁹ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/macroeconomic_imbalance_procedure/index_en.htm

⁴⁰ Termina atveidojums latviešu valodā no VVC terminu datubāzes. Dokuments atrodams: http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm

⁴¹ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/preventive_arm/index_en.htm

⁴² Strukturāla balance ir cikliski izlīdzināta un no nejaušiem vienreizējiem maksājumiem atfīrta ieņēmumu un izdevumu starpība.

⁴³ Terminu atveidojums latviešu valodā no VVC terminu datubāzes.

⁴⁴ http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/country-specific-recommendations/index_en.htm

Dalībvalstu valdības ieteikumus apspriež ar Eiropas Komisiju un savstarpēji, un tad iestrādā tās nacionālajā politikā, izmantojot savas valsts parlamentu.

Papildus valsts budžeta plānu kontrolei, ES dalībvalstis ir vienojušās veidot savus valsts budžetus atbilstoši kopīgi nolemtām prioritātēm, lai samazinātu ekonomiskos riskus un apdraudējumus, ko konstatējusi Eiropas Komisija.

Valsts budžetu saskaņošana un uzraudzība eirozonas valstīs ir stingrāka. Tām katru gadu rudenī ir jāiesniedz nākošā gada valsts budžeta projekts Eiropas Komisijai un eirozonas partneriem. Citiem vārdiem, katras eirozonas dalībvalsts valsts budžetu projektus pirms pieņemšanas izvērtē citas eirozonas dalībvalstis un Eiropas Komisija. Ja valsts budžeta projektu atzīst par nepamatotu vai tajā atspoguļotā valsts budžeta politika rada nopietnu apdraudējumu, budžeta projektu ir jāuzlabo.

Budžeta sastādīšanai un pamatošanai ir jāizmanto pēc ES norādēm aprēķinātie statistiskie dati.

Valsts budžeta uzraudzība augstākā ES vadīšanas līmenī ir pirmais reālais vienotās ekonomiskās vadīšanas solis. Turklāt jāatzīmē, ka nodokļu politika, izņemot dažus kopējos nodokļus, pagaidām ir dalībvalstu ziņā.

Stabilitātes, koordinācijas un vadīšanas līgums (*Treaty on Stability, Coordination and Governance (TSCG* vai '*fiscal compact*'))⁴⁵ paplašina ES iestāžu ietekmes spēku un nosaka kategoriskākas prasības. Tas sākotnēji bija paredzēts eirozonas valstīm, bet to bija atļauts parakstīt arī valstīm ārpus eirozonas, ja tās apņēmas pildīt līguma nosacījumus (Latvija to parakstīja pirms iestāšanās eirozonā). Šis līgums paredz, ka nacionālajiem budžetiem ir jābūt sabalansētiem un nosaka, ka nacionālo budžetu deficīts nevar pārsniegt noteiktu līmeni (pašlaik 0,5% no IKP gadā). Līgumā paredzēts ieviest automātiskos budžeta deficīta stabilizētājus.

Makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanas procedūra (*Macroeconomic Imbalances Procedure (MIP)*) ir paredzēta riskantas makroekonomiskās nestabilitātes novēršanai dalībvalstīs. Procedūra ļauj panākt, ka dalībvalstis novērs tendences, kas rada draudus citām dalībvalstīm, un apspriež šādas tendences ar Eiropas Komisiju un citām dalībvalstīm.

2.1.4. Labošana (*Correction*)

ES ekonomiskās vadīšanas ieviešanu stiprina tiesības kontrolēt ES ekonomiskās politikas principu ieviešanu dalībvalstīs un iejaukties valstu ekonomisko problēmu risinājumos.

Pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūra⁴⁶

Dalībvalstīm, kurās budžeta deficīts pārsniedz 3% no IKP vai kuras nespēj samazināt ārējo parādu zem 60% no IKP saprātīgā termiņā, ir jāizpilda normatīvu kopums, ko sauc par pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūru (*Excessive Deficit Procedure (EDP)*)⁴⁷.

Procedūras ietvaros dalībvalstis apņemas samazināt budžeta deficītu līdz 3% no IKP un/vai ārējo parādu līdz 60% no IKP. Ja fiskālie ierobežojumi regulāri netiek pildīti, dalībvalsti var sodīt ar naudas sodu apmērā līdz 0,2% no IKP vai liedzot reģionālās subsīdijas no ES izlīdzināšanas fonda (*EU 'cohesion fund'*).

Visos gadījumos, kad dalībvalstīs ir radušās problēmas, to valdībām ir iespējams saņemt konsultācijas EU līmenī.

Pārmērīgas nelīdzsvarotības novēršanas procedūra

Pārmērīgas nelīdzsvarotības novēršanas procedūra (*the Excessive Imbalance Procedure*) ietilpst makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanas procedūrā (*Macroeconomic Imbalances*

⁴⁵ [http://www.eurozone.europa.eu/euro-area/topics/treaty-on-stability,-coordination-and-governance-\(tscg\)/](http://www.eurozone.europa.eu/euro-area/topics/treaty-on-stability,-coordination-and-governance-(tscg)/)

⁴⁶ Termina atveidojums latviešu valodā no VVC terminu datubāzes.

⁴⁷ <http://www.ecb.europa.eu/mopo/eaec/html/excessive.en.html>

Procedure)⁴⁸. Dalībvalstīm, kuru finanšu sistēmās konstatēta nelīdzsvarotība, kas pārsniedz par nekaitīgām uzskatītas novirzes no drošas finanšu sistēmas rādītājiem, ir jāiesniedz Eiropas Komisijā darbības plāns nelīdzsvarotības novēršanai, kurā norādīti paredzētie pasākumi un to izpildes termiņi.

Nozīmīgas makroekonomiskās nelīdzsvarotības piemēri ir, piemēram, liels un pastāvīgs ārējās tirdzniecības deficīts vai pārpalikums, ja to uzskata par bīstamu citām dalībvalstīm.

Eirozonas valstis, kurām konstatēta nozīmīga makroekonomiskā nelīdzsvarotība, var sodīt ar sodu līdz 0,1% no IKP. Lēmumu par dalībvalsts sodīšanu iesaka Eiropas Komisija, un to var bloķēt tikai dalībvalstu vadītāju ievērojams vairākums⁴⁹.

2.2. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas ieviešana⁵⁰

ES ekonomiskās vadīšanas normatīvās bāzes pamats ir Līgums par Eiropas Savienību⁵¹, Līgums par Eiropas Savienības darbību⁵² un atsevišķi starpvalstu līgumi.

ES ekonomiskās vadīšanas ieceres iezīmējas jau Lisabonas līguma nosacījumos. Starp pirmajiem soļiem šajā virzienā jāmin vairāku starpvalstu līgumu ieviešana ar kopējām prasībām Kopienas fiskālās stabilitātes ieviešanai. Papildus Māstrichtas līgumam (1992. gadā)⁵³, kas veidoja vidi vienotās valūtas eiro ieviešanai, 1997. gadā tika pieņemts Stabilitātes un augsmes pakts.

2008. gada ekonomiskā un finanšu krīze atvieglāja argumentāciju par ES ekonomiskās vadīšanas ieviešanas nepieciešamību, ļāva atklāt ES vadības centralizācijas plānus un ieviest būtiskākos tās elementus, vismaz valstīs, kuras krīzes ietekmē nonāca ekonomiskās grūtībās. Pateicoties krīzei, par ES ekonomisko un finanšu vadību varēja runāt atklāti un tās ietekmi varēja analizēt. Krīzes skartās valstis varēja izmantot ES vienotās vadīšanas principu eksperimentālam izmēģinājumam.

2008. gada ekonomiskās un finanšu krīzes ietekmē pēc ilgām diskusijām esošos finanšu nosacījumus pastiprināja ar jaunu starpvalstu līgumu - Stabilitātes, koordinācijas un vadīšanas līgumu (*Treaty on Stability, Coordination and Governance (TSCG* vai *'fiscal compact'*)⁵⁴. 2014. gada 1. aprīlī to bija ratificējušas un ieviesušas 25 valstis.

ES ekonomiskās vadīšanas process kļuva intensīvāks 2010. gadā, kad strauja rīcība bija nepieciešama ekonomiskās un finanšu krīzes ierobežošanai. Daļa no ES ekonomiskās vadīšanas ieviešanas normatīvās bāzes ir apkopota "Sešu tiesību aktu komplekta (lieto arī „Sešu tiesību aktu

⁴⁸ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/macroeconomic_imbalance_procedure/index_en.htm

⁴⁹ Kvalificēta balsu vairākuma normatīvs dažādos gadījumos atšķiras. Piemēram, Padomes balsojumā tas ir vismaz 55% Padomes locekļu, balsotāju skaitā jābūt vismaz 15 Padomes locekļiem un tiem jābūt no valstīm, kurās kopā ir vismaz 65% no Savienības iedzīvotājiem (Līguma par Eiropas Savienību 16. panta 4. daļa). Eirozonas valstu un valdību deklarācijā (2011. gads) par virzību uz ciešāku ekonomisko sadarbību par Eiropadomes lēmumu pieņemšanu paredzēts „savstarpējas vienošanās noteikumu aizstāt ar 85% kvalificētā balsu vairākuma noteikumu, ko piemēros gadījumos, kad Komisija un ECB secinās, ka ir vajadzīgs pieņemt ārkārtas lēmumu par finanšu palīdzības sniegšanu, ja ir apdraudēta eurozonas finanšu un ekonomiskā ilgtspēja” (EIROPADOME Briselē, 2011. gada 9. decembrī). http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/LV/ec/126677.pdf

⁵⁰ Pilnu ES ekonomiskās vadīšanas karti skat:

http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/timeline/index_en.htm

⁵¹ *Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C115/13, 9.5.2008

⁵² *Līgums par Eiropas Savienības darbību. Konsolidētā versija*. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C83/47, 30.3.2010.

⁵³ Māstrihtas līgums jeb 1992. gada 7. februāra Līgums par Eiropas Savienību (angļu: Treaty on European Union) - līgums, ar kuru uz Eiropas Kopienas pamata tika nodibināta Eiropas Savienība. Līgums ir ES primārais tiesību akts (līgums starp tā dalībvalstīm, kas nodibina noteiktās sadarbības formas). Avots: http://lv.wikipedia.org/wiki/M%C4%81strihtas_l%C4%ABgums

⁵⁴ [http://www.eurozone.europa.eu/euro-area/topics/treaty-on-stability,-coordination-and-governance-\(tscg/](http://www.eurozone.europa.eu/euro-area/topics/treaty-on-stability,-coordination-and-governance-(tscg/)

pakete”) (*Six Pack*)⁵⁵ kopumā, *Euro-Plus*- pakta kopumā, un daļa “Divu tiesību aktu komplekta (*Two Pack*)”⁵⁶ kopumā.

2012. gada jūnijā, sekojot Eiropadomes prezidenta un Eiropas Komisijas, Eiropas Eiropas Centrālās bankas prezidentu ieteikumam, ES dalībvalstu vadītāji apņēmas pildīt plānus patiesas Eiropas Savienības ekonomiskās un monetārās savienības ieviešanai.

Eiropas Monetārās savienības (EMS) nostiprināšana notiks uz četrp pilāru bāzes:

- integrēts finanšu ietvars (banku savienība);
- integrēts budžeta ietvars (fiskālā savienība);
- integrēts ekonomiskās politikas ietvars (Eiropas semestris)
- stiprināt demokrātisko leģitimitāti un atbildību (iesaistot nacionālos parlamentus).

Eiropas monetārās savienības pilāri - fiskālais, banku, ekonomikas un politikas definēti pirmā Eiropadomes priekšsēdētāja Hermana Van Rompeja Ziņojumā⁵⁷.

2012. gada augustā, krīzes draudos un diskusiju karstumā, toreizējais Eiropas Komisijas prezidents Žoze Manuels Barozu (*José Manuel Durão Barroso*) pirmo reizi atklāti paziņoja sabiedrībai par nepieciešamību izveidot Eiropā „nacionālu valstu federāciju” un tā paša gada novembrī publiskoja četrus principus ES tālākajā attīstībā:

- banku savienība – vienota ECB ietilpstoša organizācija uzraudzīs visu monetārā reģiona banku sistēmu;
- fiskālā savienība – lēmumi par nodokļiem un valsts izdevumiem vairs nebūs nacionālo valdību rokās;
- ekonomiskā savienība – vienotais tirgus;
- uzlabota leģitīma pārvalde – lielākas pilnvaras ES institūcijām, sākot ar eirozonas valstīm ar tiesībām brīvprātīgi pievienoties arī valstīm ārpus eirozonas.

Pirmais atklātais solis Eiropas ekonomiskās un finanšu vadības ieviešanā bija pirmā Starpparlamentārā konference ekonomiskai un finanšu vadīšanai, kas sanāca Viļņā 2013. gada 16. un 17. oktobrī. Šajā konferencē valstu parlamenta spīkeri vienojās par vienotas ekonomiskās un finanšu vadīšanas ieviešanu ES.

ES ekonomisko vadīšanu īsteno ikgadējā ciklā, kas sadalīts divās daļās: Eiropas semestris (*European Semester*) un Nacionālais semestris (*National Semester*).⁵⁸

Eiropas Komisija atzīst, ka ES ekonomiskās vadīšanas nosacījumi laika gaitā ir pakāpeniski nostiprināti.⁵⁹ Papildus ekonomiskajām kategorijām, argumentācijā par ES vienotu vadīšanu sāk parādīties arī politiskas kategorijas. Piemēram, 2014./2015. gadu mijā ECB prezidents Mario Dragi kā notikušu faktu atzīmēja ES valstu politisku integrāciju. Viņš teica: „Plaši izplatīts maldīgs priekšstats, ka eirozona ir monetārā savienība, kurā nepastāv politiska savienība. Bet šāds uzskats atspoguļo dziļu izpratnes trūkumu par monetārās savienības būtību. Monetārā savienība iespējama tikai tāpēc, ka starp Eiropas Savienības valstīm jau panākta būtiska integrācija, - un kopēja valūta padziļina šo integrāciju. Eiropas monetārā savienība izrādījās noturīgāka nekā daudzi domāja, un tas notika tikai tāpēc, ka tie, kuri to apšaubīja, nepareizi novērtēja šo politisko dimensiju.”⁶⁰

⁵⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-898_en.htm

⁵⁶ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-457_en.htm

⁵⁷ Herman Van Rompej. (2012). *Towards a genuine Economic and Monetary Union*. A7-0339/2012. 24.10.2012.

⁵⁸ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/the_european_semester/index_en.htm

⁵⁹ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/timeline/index_en.htm

⁶⁰ *Dienas bizness*, 2015. gada 8 janvāris.

2.2.1. Vienotas valūtas ieviešana

Eiro kā vienotā valūta 11 ES dalībvalstīs tika ieviesta 1999. gada 1. janvārī. No 2015. gada 1. janvāra eirozonā būs 18 valstis: Beļģija, Vācija, Īrija, Spānija, Francija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Austrija, Portugāle, Somija, Grieķija, Slovēnija, Kipra, Malta, Slovākija, Igaunija, Latvija un Lietuva.

Vienotas valūtas eiro ieviešana ir ES ekonomiskās vadīšanas sistēmas galvenais elements. Tā no vienas puses, pastiprina vajadzību pēc lielākām ES pilnvarām ekonomiskās vadīšanas jomā, bet no otras puses, attaisno un motivē kopīgu ekonomiskās politikas principu ieviešanu, kas iespējama tikai ar vienotas ES līmenī īstenotas vadīšanas palīdzību.

Vienoto valūtu lieto 18 valstīs vairāk nekā 333 miljoni ES iedzīvotāju. ECB nosaka bāzes procentu likmi, izraugoties tādu līmeni, lai eirozonas inflācija vidējā termiņā nepārsniegtu 2%. Eiropas Centrālā banka arī pārvalda ES ārvalstu valūtas rezerves, un iesaistās ārvalstu valūtu tirgū, lai ietekmētu eiro maiņas kursu. ECB kopā ar Eiropas Komisiju pārbauga finanšu situāciju eirozonas valstīs un ir „troikas” sastāvā, veicot finanšu sistēmas glābšanu ekonomiskās grūtībās nonākušās valstīs.

Vienotās valūtas loma krīzes pārvarēšanā ir sarežģīta. No vienas puses, vienotās valūtas pastāvēšana radīja nepieciešamību pēc resursu mobilizācijas EMS dalībvalstu finanšu sistēmas atbalstam, lai nesagrūtu visa sistēma. Līdzekļu mobilizācija notika vieglāk, jo tā bija no centra (ECB) vadīta vienota akcija, un efektīvāk, jo papildus līdzekļi tika piešķirti pret apņēmību pildīt noteiktas prasības. Pēc šāda principa ECB 2012. gadā īstenoja programmu (*Outright monetary transaction's*) programmu, kas piedāvāja neierobežotu aizdevumu pret stingriem nosacījumiem valstīm, kas saņēma palīdzību Eiropas Stabilitātes mehānisma ietvaros – atbilstoši makroekonomiskās pielāgošanas prasībām vai brīdinājuma procedūrai. Eksperti uzskata, ka ECB piedāvājums un eirozonas valstu bloka apņemšanās „noturēt eiro” pasargāja eirozonu no sabrukšanas, kas tai draudēja iekšēju un ārēju cēloņu dēļ. Šie soļi, kopīgi īstenoti un no centra vadīti, nozīmēja paredzamu darbību veselā valstu kopā, ne tikai vienā valstī un atjaunoja zūdošo uzticību gan valūtai, gan pašām valstīm.

Kā minēts Latvijas Ārlietu ministrijas informācijā par ES ekonomisko politiku, „tā kā lielā daļā ES ir ieviesta vienotā valūta eiro, ES bija vieglāk reaģēt uz pasaules kredītu krīzi saskaņotā veidā un bija iespējams nodrošināt lielāku stabilitāti, nekā varētu bez vienotās valūtas. Piemēram, tā kā ECB spēja samazināt procentu likmes visai eirozonai (nevis katra valsts noteica savu kursu), tagad visām ES bankām ir vienādi nosacījumi attiecībā uz savstarpējiem naudas aizņēmumiem un aizdevumiem.”

No otras puses, Eiropas Savienības institūcijām tomēr nācās nedaudz atvieglot *Stabilitātes un augsmes pakta* nosacījumus, lai saskaņotu fiskālo konsolidāciju ar augsmi. Princips, ka fiskālai konsolidācijai jānotiek saudzīgi, bija krīzes pārvarēšanas pamatprincips, bet tā pielietošana valstīs atšķīrās, atkarībā no valdības un sociālo partneru rīcības. Nav grūti ievērot, ka mīkstāki nosacījumi tika pieļauti valstīs, kur bija spēcīgi sociālie partneri – Francijā, Spānijā, Portugālē. Eksperti atkāpšanos no *Stabilitātes un augsmes pakta prasībām* nevērtē pozitīvi⁶¹, jo tas aizkavēja EMS ieviešanu.

Vienotas valūtas ieviešana atvieglo finanšu transakciju norisi tehnoloģiskā aspektā. Ļoti lielu naudas summu pārskaitīšanai ECB un valstu centrālās bankas izmanto reāllaika maksājumu sistēmu *TARGET2*. No 2015. gada jūnija, kad ieviesīs sistēmu *TARGET2-Securities*, arī darījumus ar vērtspapīriem visā Eiropā veiks ar vienotas, eirosistēmas uzturētas platformas palīdzību. Līdz ar to vērtspapīru norēķini kļūs drošāki un efektīvāki.

ECB un Eiropas Komisija kopīgi veido vienotu eiro maksājumu telpu (*SEPA*). Ieviešot *SEPA*, visi eiro maksājumi tiks apstrādāti vienādi, neatkarīgi no tā, vai pārskaitījums ir vietējais vai

⁶¹ Fernandes S. (2014). *Completing the Economic and monetary union*. Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 21 January 2014, p.1.

starptautiskais. ES vēlas paplašināt noteikumus, tos attiecinot arī uz kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem. Arī šie pasākumi veicina valsti integrāciju un atkarību no centralizētajām sistēmām.

2.2.2. Banku savienība⁶²

Valūtas stabilitāti garantē stabila valsts finanšu sistēma. Vairāku valstu vienotu valūtu stabilitāte ir atkarīga no finanšu stabilitātes visās valstīs, kur vienotā valūta ir ieviesta. Tādejādi, vienotas finanšu politikas ieviešana bija tikai laika jautājums. Krīze parādīja finanšu sistēmas vājāko posmu un attaisnoja un atviegloja vienotas banku uzraudzības ieviešanu, kas turpmāk pārauga banku savienībā.

2012. gada 12. septembra ziņojumā Eiropas Komisija parādīja plānu banku savienības ieviešanai (*Roadmap towards a Banking Union*), kas aptvēra visas eirozonas valstis un atļāva ne-eirozonas valstīm pievienoties brīvprātīgi. Banku savienības uzdevums bija atjaunot uzticību bankām un vienotajai valūtai euro. Banku savienības ieviešanas mērķis ir arī panākt, ka bankas atbild par savas rīcības sekām, un banku glābšana ir viņu pašu atbildība un nav jāsedz no nodokļu maksātāju naudas, kā tas bija pēdējās krīzes laikā.

Banku savienības galvenais elements ir Vienotais uzraudzības mehānisms (*Single Supervisory Mechanism (SSM)*), kas paredz banku tiešu pārraudzību ES līmenī. 2013. gada septembrī Eiropas Parlaments pieņēma normatīvo regulējumu, kas bija nepieciešams SSM izveidošanai. Saskaņā ar to Eiropas Centrālā banka ir noteikta par vienīgo banku uzraugu ar ekskluzīvām stingras eirozonas valstu banku pārraudzības tiesībām. Nacionālo valstu banku pārraudzības institūciju kompetencē paliek atsevišķi jautājumi, piemēram, patērētāju aizsardzība, un tām ir jāsadarbojas ar ECB, jāpalīdz tai banku uzraudzībā savā valstī un jāseko ECB norādījumiem. ECB par savu funkciju izpildi atskaitās Eiropas Parlamentam. SSM bija jāsāk darboties 2014. gada vidū. Pašlaik Eiropas Centrālā banka tieši uzrauga 128 bankas. ECB uzdevums ir atklāt iespējamās problēmas jau to sākumstadijā.

Banku savienības ietvaros banku sistēmā būtiskajās jomās darbojas visā ES vienāds normatīvais regulējums, piemēram, *Kapitāla prasību direktīva (Capital Requirements Directive - CRD IV)*⁶³.

Centralizēta (ES līmenī) banku rīcībā esošā kapitāla (aktīvu) kvalitātes kontrole bija pirmais solis banku sistēmas stabilizācijai krīzes sākumā. Kapitāla kvalitātes kontrolei pieņemti divi normatīvie dokumenti: ES Kapitāla prasību regula (*EU Capital Requirements Regulation (CRR)*) un direktīva (*Directive (CRD)*). Abu dokumentu mērķis ir piespiest bankas uzturēt drošāku kapitālu, lai izsargātos no krīzes. Tiek atzīts, ka minētais normatīvais regulējums paātrinās banku sistēmas konverģenci un uzraudzības praksi ES līmenī.

2011. gadā 1. janvārī nodibināta Eiropas Banku uzraudzības iestāde *European Banking Authority (EBA)*. Tā ir neatkarīga ES institūcija, kuras uzdevums ir nodrošināt efektīvu, saskanīgu un pārdomātu banku darbības regulējumu un uzraudzību ES valstu banku sistēmā. *EBA* ir daļa no Eiropas Finanšu uzraudzības sistēmas (*the European System of Financial Supervision (ESFS)*) - tā pārņēma Eiropas Banku uzraudzības komitejas (*the Committee of European Banking Supervisors*) funkcijas.

⁶² Sagatavots pēc EIROPAS KOMISIJA, Briselē, 12.9.2012., COM(2012) 510 final, KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI Ceļvedis virzībā uz banku savienību, arī http://www.europarl.europa.eu/news/lv/news-room/content/20140409BKG43030/html/Background-note-on-banking-union-and-bank-common-rules#_ftn1#_ftn1, arī *SVF tehniskā izziņa par banku pārstrukturizāciju* (2013) - <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr1367.pdf> un Eiropas Komisijas *State Aid Scoreboard* (2013) - http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/financial_economic_crisis_aid_en.html#tableshttp://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/financial_economic_crisis_aid_en.html#tables

⁶³ <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20130412BKG07195/html/EU-Bank-Capital-Requirements-Regulation-and-Directive>

EBA darbības galvenais mērķis ir nodrošināt ES finanšu sistēmas stabilitāti. *EBA* gatavo banku sistēmas regulējumu - *the European Single Rulebook*, kas nodrošina vienādu un saskaņotu banku darbības regulējumu.

Sadarbībā ar *EBA*, ECB veic aktīvu kvalitātes pārbaudi un stresa testus. Atkarībā no testa rezultātiem, bankas var rekapitalizēt tieši (nepastarpināti) izmantojot Eiropas stabilizācijas mehānismu (*European Stability Mechanism (ESM)*).

2014. gada 15. aprīlī Eiropas Parlaments apstiprināja otro banku savienības pilāru - *Vienotu banku noregulējuma mehānismu*, kas paredzēts centralizētai banku krīzes vadībai. Ja ECB ir konstatējusi bankā problēmas, Vienotā problēmu novēršanas padome (*Single Resolution Board*), kas ietilpst izveidojamā Vienotā problēmu novēršanas aģentūrā (*Single Resolution Agency*) sagatavo bankai problēmu novēršanas plānu un rosina Eiropas Komisiju sākt problēmu novēršanas procedūru. Problēmu novēršanas plānu īsteno nacionālās institūcijas ECB uzraudzībā. Banku problēmu novēršanai izveidots Vienots problēmu novēršanas fonds (*Single Resolution Fund*). *Vienotajam banku noregulējuma mehānismam* jāsāk darboties 2015. gada 1. janvārī.

Vienotā noregulējuma sistēma balstās uz 55 miljardu EUR lielu fondu, ko paredzēts izveidot astoņu gadu laikā. Fonda lielums atbilst 1% no noguldījumu apjoma. Sākumā bankas iemaksās nacionālā fondā, tad to pakāpeniski apvienos, izveidojot vienotu fondu. Fondam ir tiesības aizņemties, bet aizņēmums būs jāsamaksā bankām.

Paredzēts iespējami mazināt politisko ietekmi fonda līdzekļu izmantošanā.

Eiropas Parlaments un Eiropas Komisija gatavo priekšlikumus par vienotiem nosacījumiem depozītu aizsardzībai (aizsargāt depozītus līdz 100 tūkst EUR vērtībā). Turklāt, Eiropas Parlaments ir atbalstījis noteikumus, kas ierobežo bankieru prēmijas, tādējādi atturot riskantu darījumu slēgšanas, un pieprasījis bankām veidot kapitāla drošības rezerves, kas palīdzētu pārciest krīzes.

Pilnīgi izveidotā vienotā banku sistēmā:

- ECB SSM ietvaros tieši un nepastarpināti uzraudzīs 128 lielākās bankas. Nacionālās banku uzraudzības institūcijas būs atbildīgas par citiem banku uzraudzības jautājumiem un izmantos labāku banku uzraudzības kārtību, kas balstīta kopējā uzraudzības praksē;
- SSM ietvaros uzraudzītās bankas būs pakļautas vienotai problēmu novēršanas institūcijai, kas izlems to likteni, ja bankām radīsies problēmas. ECB uzraugi ziņos par problēmām uzraugāmajās bankās – brīdinājums būs pirmais problēmu novēršanas solis;
- Nacionālās banku problēmu novēršanas institūcijas (institūcijas, kuru uzdevums būs glābt vai pārstrukturēt problēmās nonākušās bankas) visā ES darbosies pēc viena principa un uz vienotas normatīvās bāzes pamata, tādējādi saskaņojot banku problēmu novēršanas darbības;
- ja grūtībās nonākušai bankai radīsies ievērojami zaudējumi, tos lielā mērā būs jāsedz īpašniekiem (akcionāriem) un kreditoriem – tas ir “*bail-in*” (iesūknēšanas) princips,
- valstīm, kas ietilpst banku savienībā būs pieejams vienots ES banku problēmu novēršanas fonds, kuru finansēs savienībā ietilpstošo banku atskaitījumi, bet tikai tad, ja bankas problēmu novēršanai būs izmantojušas *bail-in* principu (līdz 8% no bankas aktīvu kopsummas),
- valstīs, kas neietilpst banku savienībā, tiks nodibināti fondi, ko finansēs bankas no saviem atskaitījumiem, kas paredzēti grūtībās nonākušu banku glābšanai, ja tās būs izmantojušas *bail-in* principu,
- ir pieņemts normatīvais regulējums, kas nosaka, kad un kā banku problēmu risināšanai var pielietot sabiedriskos līdzekļus, kad tas ir labākais līdzeklis augošo problēmu atrisināšanai – tā sauktā “profilaktiskā rekapitalizācija” vai “valdības stabilizējošie instrumenti (*government stabilisation tools*)”,

- bankām kopā ar nacionālām banku uzraudzības institūcijām ir jāsagatavo „nejaušības (*contingency*)” plāns - tā sauktais “atgūšanās un novēršanas plāns (*recovery and resolution plan*)” – kas parādā, kā banka rīkosies grūtību gadījumā,
- katra ES valsts izveidos banku finansētu sistēmu, kas tiks izmantota, lai samaksātu garantēto noguldījumu apjomu gadījumā, ja banka to nespēj. Šim nolūkam var izmantot arī nacionālā banku problēmu novēršanas fonda līdzekļus.

Eiropas Parlaments iesaka papildus nacionālajām noguldījumu garantiju sistēmām izveidot vienotu ES līmeņa noguldījumu garantijas sistēmu un uzstāj, ka garantēto depozītu daļu ir jāizmaksā ātri – vismaz 7 dienu laikā vai pat ātrāk, lai būtu pieejami līdzekļi ikdienas izmaksu segšanai.

2. tabula. Vienotās banku sistēmas izveidošanas plāns

Termiņš	Darbība
2014. gada novembris	ECB uzraugs (<i>ESB supervisor</i>) pārņem 128 banku tiešu uzraudzību un apmēram 6000 banku pārraudzību visā ES
2015. gada janvāris	Banku atveseļošanas un problēmu atrisināšanas sistēma (<i>bank recovery and resolution system</i>) sāk darboties, izņemot par <i>bail-in</i> nosacījumiem
2015. gada janvāris	Stājas spēkā normatīvais regulējums par vienotu problēmu novēršanas padomi (<i>single resolution board</i>)
Apmēram 2015. gada maijs, jūnijs (atkarībā no publikācijas <i>OJ</i>)	Sāk darboties atjaunotā depozītu garantiju sistēma (<i>deposit guarantee system</i>)
2016. gada janvāris	Banku atveseļošanas un problēmu atrisināšanas direktīvas (<i>Bank Recovery and Resolution Directive</i>) <i>bail-in</i> sistēma sāk darboties
2016. gada janvāris	Stājas spēkā vienotā problēmu novēršanas fonda (<i>Single resolution fund</i>) normatīvais regulējums
2016. gada maijs	Arī valstīs, kuras vienojās par lēnāku sistēmas ieviešanas gaitu, sāk darboties viss Depozītu garantijas modelis (<i>Deposit Guarantee Scheme</i>)
2023 (8 gadus pēc sākuma)	Vienotais problēmu novēršanas fonds pilnīgi kapitalizēts (uzkrāti apmēram 55 miljardi EUR)
2025 (10 gadus pēc sākuma)	Nacionālais depozītu garantiju fonds pilnībā kapitalizēts (kopā visu dalībvalstu fondos uzkrāti apmēram 44 miljardi EUR)
2025 (10 gadus pēc sākuma)	Nacionālie banku atveseļošanas un problēmu atrisināšanas fondi (valstīs ārpus eirozonas) pilnībā kapitalizēti – periods var tikt pagarināts par 4 gadiem, ja fondam ir bijuši lieli izdevumi desmit darba uzsākšanas gados.

Avots: *Background note on banking union and bank common rules*. European Parliament. 09.04.2014.
http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/background/20140409BKG43030/20140409BKG43030_en.pdf

2.2.3. Vienotā finanšu sistēma

Praktiski dalībvalstīm ir jāievēro trīs finanšu normas, kas noteiktas ES uzraudzības prasībās^{64, 65},

⁶⁴ Fernandes S. (2014). *National budgets and European surveillance: shedding light on the debate*. Policy paper Nr 118 of the Notre Europe – Jacques Delors Institute. 13 October 2014.

⁶⁵ Fernandes S. (2014). *Who calls the shots in the euro area: „Bussels” or the member states*. Policy paper Nr. 111 of the Notre Europe – Jacques Delors Institute. 15 May 2014.

- 1) visām ES dalībvalstīm:
  - valsts budžeta deficīts (rēķināts pēc ES metodoloģijas) nevar pārsniegt 3% no IKP;
  - strukturālais deficīts⁶⁶ nevar pārsniegt 0,5% no IKP, vai ir jāpierāda strukturālās bilances uzlabojumu par 0,5% no IKP gadā,
  - valsts parāds nevar pārsniegt 60% no IKP, vai jāpierāda, ka valsts parāds samazināsies par 5% gadā;
- 2) katrai eirozonas valstij katra gada aprīlī ir jāiesniedz Eiropas Komisijai sava *Stabilitātes programma* un oktobrī – nākošā gada budžeta plāns, tiek saņemti ES Padomes ieteikumi par *Stabilitātes programmu* un Komisijas ieteikumi par budžeta plānu, Komisija var prasīt no valsts divu nedēļu laikā pārstrādāt budžetu; ja budžets netiek pārstrādāts tā, lai Komisijas prasības būtu izpildītas, sankcijas automātiski netiek pielietotas, bet to uzskata par apstākļus pasliktinošu faktoru, ja valstij ir nepieciešama *Pārmērīga deficīta novēršanas procedūra (EDP)*;
- 3) valstis, kuras nepilda ES noteiktās finanšu normas var tikt sodītas pēc reglamentētas skalas, sākot ar depozīta pieprasījumu (*interest-bearing deposit*), līdz pat soda naudai.

Stabilitātes un augsmes pakta elastības normas nosaka, ka Eiropas Komisijai jāņem vērā kā īpaši apstākļi, vai apstākļi, ka valsts efektīvi sadarbojas ar Komisiju fiskālās situācijas stabilizēšanā.

Kopš 2013. gada eirozonas valstis līdz katra gada 15. oktobrim iesniedz Eiropas Komisijai izskatīšanai savus valsts budžeta plānus nākamajam gadam (Latvija – kopš 2014. gada, pēc iestāšanās eirozonā). Pagaidām Eiropas Komisija tikai izskata nacionālos budžetus un tos komentē, tai nav veto tiesību un nav tiesības budžetus mainīt, bet ir tiesības sodīt valstis, kas nav ievērojušas budžeta deficīta normatīvus (piemēram, Francijas deficīts 2015. gadam pārsniedz normatīvos noteikto un valsts var saņemt finanšu sankcijas).

2.3. Sociālās Eiropas idejas īstenošana

Nebūtu pareizi apgalvot, ka, risinot ekonomiskās attīstības problēmas, sociālā attīstība ir pamesta novārtā, taču pagaidām tā ir dalībvalstu kompetencē. ES līmenī tiek piedāvāta finanšu palīdzība sociālo jautājumu risināšanai, un, arvien biežāk, izskan priekšlikumi par likumdošanas saskaņošanu un koordinācijas mehānismu nepieciešamību arī sociālās attīstības jomā.

Ja pieņem, ka ekonomiskā integrācija iespaido sociālo jomu un ekonomiskās vadīšanas ieviešana ietekmē sociālās attīstības iespējas, tad kopīgas vadīšanas principu paplašināšana uz sociālo jomu ir loģiska. Pilnīgi iespējams, ka Eiropas sociālā modeļa koncepcija, kas nozīmē vienotu vīziju par sabiedrības attīstību, kurā ekonomiskā attīstība ir savienota ar augstu dzīves līmeni valsts iedzīvotājiem un labiem darba apstākļiem⁶⁷, pakāpeniski pāraugs „sociālās Eiropas” koncepcijā. Šāda iespēja ir balstīta gan apstākļi, ka sociālajā jomā tiek ieguldīti ES kopējie līdzekļi, gan nepieciešamībā mīkstināt ES ekonomiskās vadības radīto spriedzi ekonomiski vājāk attīstītajās dalībvalstīs. Var piekrist formulējumam, ka sociālās Eiropas idejas mērķis ir mīkstināt ekonomikas

⁶⁶ Plašāks cikliskā un strukturālā deficīta skaidrojums atrodams Ošlejs J. (2012) „Finanšu disciplīnas likumam kļūdaina aprēķina metodika.” *Ir*. 2010. gada 10. februāris. **Cikliskais deficīts** ir tad, ja budžets uzplaukuma periodā ir ar nelielu pārpalikumu, bet lejupslīdes periodā - ar nelielu deficītu. Ošlejs cikliskam deficītam piedēvē automātiska stabilizēta lomu. Cikliskais budžeta deficīts ir normāls un nepieciešams. Ja krīzes laikā neizveido ciklisko budžeta deficītu, pēc tam ekonomika nespēj atgriezties pirmskrīzes līmenī, tā radot lielus un ilgstošus zaudējumus, piemēram, no zaudētām darba vietām un cilvēkiem, kas pamet valsti, vairs nekad neradot jaunu ekonomisko vērtību. Ja uzplaukuma laikā neveido ciklisku budžeta pārpalikumu, tad ekonomika var pārkarst un var pietrūkt finanšu līdzekļi krīzes pārvarēšanai. **Strukturālais deficīts** ir tad, ja valsts tērē vairāk nekā cikliskā deficīta apmēru, proti, nesaimnieciski tērē vairāk nekā nepieciešams krīzes pārvarēšanai. Līdzīgi, ja ekonomika ir sasniegusi savu potenciāli maksimālo izaugsmi, taču valsts budžetā netiek veikts uzkrājums, bet vēl arvien vērojams deficīts, tad šāds deficīts ir strukturālais deficīts.

⁶⁷ Skat Eiropas sociālā modeļa definīciju Wikipēdijā, http://en.wikipedia.org/wiki/European_social_model

de-regulācijas (ko var saprast kā lēmumu pieņemšanas iespēju samazināšanu nacionālā līmenī) negatīvo ietekmi labklājības valstīs un ierobežot sociālo konkurenci starp dalībvalstīm.⁶⁸

2013. gadā, apzinoties finanšu un ekonomiskās krīzes un taupības pasākumu ietekmi uz dalībvalstu sociālo attīstību ne tikai vāji attīstītās, bet arī attīstītās valstīs, sāka diskusija par ES ekonomiskās vadīšanas „socializāciju”. Tā sāka ar pasākumiem jauniešu bezdarba mazināšanai, sociālo investīciju kopumu un diskusiju par Eiropas monetārās savienības sociālo dimensiju.

Šī diskusija atklāj piecus galvenos jautājumus:

- ES ir jāpiedalās ekonomikas un finanšu krīzes seku likvidēšanā;
- ekonomisko integrāciju jāsaista ar sociālo tiesību nostiprināšanu;
- monetārā integrācija un pieaugošā ekonomiskā integrācija eirozonā ir jāsavieno ar spēcīgāku sociālo dimensiju, un tā jādefinē,
- ES ir jāpiedalās nacionālo sociālo sistēmu modernizācijā, uzsverot (izmantojot) sociālo investīciju modeli;
- jāstiprina ES sociālā vadīšana, šajā sakarā no jauna izvērtējot Eiropas sociālā dialoga ideju.

Pašlaik visvairāk diskutētās un finansiāli atbalstītās problēmas ir jauniešu bezdarbs un nodarbinātība vispār.

Pēc Eurostat datiem 2013. gadā bez darba ES valstīs bija 26,28 miljoni cilvēku, no tiem 5,6 miljoni vecumā no 15 and 24⁶⁹. Jauniešu bezdarba statistika liecina, ka mūsdienu ekonomiskā vide viņiem nav labvēlīga. Ekonomiskā recesija izkropļo darba apstākļus un kāpina darbinieku konkurenci darba tirgū, tāpēc darba ņēmēji ir spiesti piekāpties darba devējiem un samierināties ar sliktākiem darba apstākļiem, piemēram, dempinga darba samaksu. Arī normālos apstākļos vienotā darba tirgū saasinās konkurence starp labi finansētiem attīstīto valstu strādājošiem un tikpat kvalitatīviem, bet daudz lētākiem, vājāk attīstīto valstu strādājošiem. Dažādas attīstības valstu līdzpastāvēšana vienotā sistēmā rada vietu sociālam dempingam. Tā rezultātā sociālo un darba apstākļu standarts var pazemināties līdz nepieņemamam – arī ar šo apstākli skaidro ES sociālās vadīšanas (sociālās politikas veidošanas ES līmenī) nepieciešamību.

Nodarbinātības veicināšanai Eiropas Savienībā 2012. gadā atvēra programmu Nodarbinātības komplekts (*Employment package*) (Eiropas Komisija pieņēmusi 2012. gada aprīlī). Šis komplekts ne tikai paredz finansējumu nodarbinātības veicināšanai, bet arī ietver vairākus vadlīniju dokumentus, kuros analizēta nesaskaņa starp ES nodarbinātības politiku un citām jomām, lai sekmētu gudru, ilgtermiņa un iekļaujošu augsmi. Dokumenta mērķis ir noteikt nodarbinātības ziņā perspektīvākos tautsaimniecības sektorus un jaunu darba vietu radīšanas metodes.

Paredzēts, ka sociālās politikas centralizācija turpināsies, it sevišķi Augsmes un nodarbinātības kompleksa (*Compact for Growth and Jobs*) kontekstā. Lai uzlabotu nodarbinātību, ir nepieciešamas investīcijas, atsevišķām valstīm investīciju nepietiek, tām jāvēršas pie kopējiem ES līdzekļiem, kas ir lētāki kā finanšu tirgū pieejamie. Tiklīdz apritē nonāk kopēji līdzekļi, ir nepieciešama kopēja sistēma to izmantošanas uzraudzībai – tā attaisno sociālās attīstības vadīšanas pacelšanu ES līmenī.

Pastāv uzskats, ka jaunieši ir visvairāk pakļauti diskriminācijai darba tirgū. Grūtības ar darbu un ienākumiem, sevišķi ilgstošs bezdarbs, ietekmē sabiedrības kvalitāti – neuzticību valstij, sociālo izolāciju, veselības pasliktināšanās, depresijas un pat pašnāvības.

Jauniešu nodarbinātības veicināšanai ES sešus mēnešus pēc Nodarbinātības kompleksa atvēršanas sāka īstenot 6 miljardu vērtu Jauniešu nodarbinātības komplektu 2014 – 2020. gadam. Komplekts ietver Jauniešu garantijas programmu. Tās mērķis ir nodrošināt, ka jaunieši nepaliek ārpus nodarbinātības vai izglītības sistēmas.

⁶⁸ Fernandes S., Gyger E. (2014). *What kind of social Europe after the crisis?* Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 4 february 2014.

⁶⁹ Eurostat, nodarbinātības statistika.

Lai uzlabotu nodarbinātības dienestu darbību, Eiropas Padome un Eiropas Parlaments 2014. gada septembrī ir atklājis Sabiedrisko nodarbinātības dienestu tīklu (*Public Employment Services Network*). Tā uzdevums ir palīdzēt dalībvalstīm koordinēt darbību bezdarba samazināšanai.

Tā kā sociālās sistēmas attīstību ietekmē sabiedrisko finanšu pieejamība un nodokļu sistēma, izskan priekšlikumi par vienotas sociālo nodokļu sistēmas (vismaz likmju ziņā) ieviešanu, lai izskaustu fiskālo konkurenci starp valstīm. Diskutē arī par vienotu minimālās algas normatīvu noteikšanu.

2013. gada februārī ES ieviesa Sociālo investīciju kompleksu (*Social Investment package*). Ar šo dokumentu Eiropas Komisija mudina dalībvalstis modernizēt to sociālās sistēmas, pārejot no sociālās aizsardzības sistēmas uz sociālo investīciju sistēmu. Komplekss ir darbības ietvars, kas:

- norāda ES valstīm vadlīnijas efektīvākai sociālo budžetu izmantošanai;
- vērsts un iedzīvotāju pašreizējās un nākotnes veiktspējas stiprināšanu un to līdzdalības iespējas kāpināšanu sabiedrībā un darba tirgū;
- virza no sociālās sadales sistēmām uz investīciju sistēmām (no sociālās palīdzības uz sociālo investīciju modeli);
- ir vērsta uz integrētu sociālo labumu komplektu un tādu pakalpojumu, kas paredzēti sociālam atbalstam visā dzīves garumā un nodrošina ilgstošu pozitīvu sociālo atdevi, ieviešanu;
- par galveno uzskata novēršanu (*prevention*), nevis glābšanu, kas ļauj samazināt pabalstu pieprasījumu un ļauj sniegt palīdzību tiem, kam to visvairāk vajag;
- aicina investēt bērnu un jauniešu problēmu risināšanai, lai uzlabotu viņu nākotnes iespējas.

Jāpiezīmē, ka sociālās Eiropas koncepcija un sociālo investīciju koncepcija paredz uz nodarbinātību balstītu augsmi, turpretī tehnoloģiju progress un inovācijas ir virzītas uz to, lai strādājošo līdzdalību samazinātu. Tā ir pretruna, kas pagaidām netiek analizēta. Iespējams, šī pretruna ir viens no iemesliem, kas kavē teorētiski pareizo un efektīvo jauno politisko nostādņu īstenošanu iecerētajā veidā.

Nodarbinātības veicināšanas politikai ir jāiekļauj ne tikai darba vietu radīšanas un darbaspēka kvalifikācijas jautājumus, bet arī nodarbinātības iespēju paaugstināšanas jautājumus (valsts palīdzība bērnu, invalīdu slimo piederīgo un veco ļaužu aprūpē; izglītības iestāžu darba režīms un pieejamība; darba režīms (nepilna laika, neregulēta laika un citi jautājumi)).

Eiropas Savienības valstu arodbiedrības, diskutējot par sociālās Eiropas koncepcijas izmaiņām pēc krīzes, uzsvēra, ka, pirms deregulācijas (liberalizācijas) pasākumu ieviešanas, ir jābūt ieviestiem sociālā šoka mīkstināšanas pasākumiem. Kā minēts Sofijas Fernandesas apkopojumā par diskusiju⁷⁰, Amsterdamas Universitātes dekāns, profesors Antons Hamerijcks ir izpētījis, ka finanšu krīze ir pierādījusi, ka ekonomiskie stabilizētāji darbojas labāk Eiropā, kur ir lielākas sociālās garantijas, nekā ASV, kur sociālās garantijas ir pieticīgākas, un arī ES ziemeļu valstīs tie darbojas labāk nekā ES dienvidu valstīs.

Jauno sociālās politikas iniciatīvu ieviešana un virzība uz sociālo Eiropu norit lēni un ar grūtībām.

Otrs svarīgs virziens ir sociālās dimensijas ieviešana Eiropas monetārās savienības koncepcijā, citiem vārdiem, sociālās dimensijas pīlāra pievienošana esošajiem četriem Eiropas monetārās savienības pīlāriem – fiskālam, banku, ekonomikas un politikas pīlāriem. Šī jautājuma virzību ir uzņēmusies Eiropadome Tā 2012. gada decembra sēdē uzdeva sagatavot un 2013. gadā sniegt ziņojumu par Eiropas valūtas savienības sociālo dimensiju. Eiropadome izskatīja jautājumu 2013. gada 19.- 20. decembra sēdē.⁷¹

⁷⁰ Fernandes S., Gyger E. (2014). *What kind of social Europe after the crisis?* Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 4 February 2014. p.7.

⁷¹ Vitorino A. (2013). *“Solidarity that unites” and “cooperation that strengthens”*. Tribune paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 17 December 2013.

Sociālās dimensijas nepieciešamību nosaka⁷² pieaugošās dalībvalstu ekonomiskās un sociālās attīstības atšķirības, kas sevišķi asi izpaužas sociālajā jomā, apdraud vienotās valūtas zonas stabilitāti.

Ieteikumus sociālās attīstības atšķirību izlīdzināšanai ir jāiekļauj Eiropas semestra ieteikumos dalībvalstīm. Eksperti norāda, ka sociālās situācijas novērošanai eirozonā ir jābūt pat stingrākai kā ārpus eirozonas, jo tur atšķirības ir mazākas. Piemēram, atšķirības bezdarba skaitļos eirozonas valstīs ir 10 procentu punkti, ne-eirozonas valstīs tikai 1 procentu punkts. Taču jāņem vērā, ka eirozonā lielākas atšķirības rada nevis vienotā valūta, bet tas, ka te ietilpst gan ekonomiski spēcīgas, gan ekonomiski vājākas valstis, kamēr ārpus eirozonas - pārsvarā tikai ekonomiski vājas valstis.

Nozīmīgāks ir funkcionālas dabas arguments par eirozonas fiskālās disciplīnas ietekmi uz vājāk attīstītām dalībvalstīm. Pēc eiro ieviešanas dalībvalsts vairs nevar izmantot valūtu kā ekonomiskās regulēšanas instrumentu un arī citu automātisko stabilizētāju (piemēram, valsts budžeta mērķa dotāciju vai aizdevumu, kas ietekmē deficīta līmeni) izmantošana ir ierobežota. Tāpēc valūtas devalvācijas vietā tiek izmantota iekšējā devalvācija, un tās smagumu visvairāk jūt cilvēki ar zemākiem ienākumiem. Tādejādi, pasākumi, kas stiprina ekonomisko attīstību, piemēram, iekšējā devalvācija, kas tiek izmantota finanšu sistēmas stabilizācijai, sociālo nevienlīdzību palielina.

Tāpēc arodbiedrības prasa atrast un ieviest jaunus instrumentus konsolidācijas un iekšējās devalvācijas radītā ienākumu zuduma kompensācijai zemāka atalgojuma saņēmējiem.

Ir arī politiskais arguments – ja eiro ieviešana rada draudus sabiedrībai, tā neatzīs un nepieņems politiku rīcību un neatbalstīs viņus vēlēšanās.

Atspoguļojot visus minētos argumentus, Eiropas Komisija 2013. gada oktobrī publicēja ziņojumu par sociālās dimensijas pastiprināšanu Eiropas Monetārā savienībā⁷³. Šajā dokumentā ieteikts sociālās dimensijas stiprināšanai izmantot esošo normatīvo regulējumu, darbojoties nodarbinātības un sociālā jomā, apzinoties, ka esošais ietvars ir stipri ierobežots.

Kā izriet no pieejamās literatūras, sociālās Eiropas ideja ir plašāka nekā Eiropas monetārās savienības sociālās dimensijas ideja.

No Eiropas Komisijas puses izskanējis priekšlikums stingrāk saskaņot nodarbinātības un sociālo politiku un izveidot Sociālo rādītāju novērtēšanas sistēmu (*Scoreboard of social indicators*). Tā uzrāda piecus galvenos diverģences rādītājus:

- bezdarbs, %;
- jauniešu bezdarbs un NEETs, %;
- mājsaimniecībām pieejamo ienākumu izmaiņa;
- nabadzības risks iedzīvotāju vidū vecumā 18-64, %;
- nevienlīdzības rādītājs.

Izmantojot šos novērojumus, tiks gatavots un iesniegts ES Padomei ziņojums par nodarbinātību. Tādejādi Sociālo rādītāju novērošanas sistēma kļūs par ES ekonomiskās vadīšanas sastāvdaļu, un to ņems vērā, sagatavojot ieteikumus dalībvalstīm.

Eiropas Savienības sociālās dimensijas iekļaušanas procesā svarīga loma ir salīdzinošas statistikas pieejamībai. Lai izveidotu salīdzināmu statistiku, ir jāvienojas par salīdzināmo datu komplektu un to noteikšanas metodoloģiju. Izskan ieteikums, ka salīdzināšanai ir jāpakļauj minimālās algas rādītājs. Pagaidām izskanējuši priekšlikumi standartizēt minimālo algu līmeņus, nevis apjomu.

⁷² Fernandes S., Gyger E. (2014). *What kind of social Europe after the crisis?* Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 4 February 2014. p.7.

⁷³ Communication from the Commission to the European Parliament and Council, *Strengthening The Social Dimension of the Economic and Monetary Union*. COM(2013) 490 final. 2.10.2013.

Saistībā ar sociālās dimensijas pievienošanu Eiropas monetārās vienības koncepcijai ir jautājums par solidaritātes mehānismiem eirozonā. 2012. gada novembrī publicēts dokuments *Blueprint for the EMU*, kurā Eiropas Komisija apgaismo ideju par speciālu Eiropas monetārās savienības finanšu palīdzības instrumentu valstīm, kuras veic strukturālas reformas⁷⁴. Cits piedāvājums ir strukturāli aizdevumi – aizdevumi definētās aizdevumu programmās (piemēram, strukturālos fondos), kas palielina valstu patstāvību lēmumu pieņemšanā par šādu līdzekļu efektīvu izmantošanu, bet arī ievirza finansējuma sadali kopīgu mērķu īstenošanai.

Īstenojot ekonomiskās integrācijas un vadības centralizācijas projektus, vājākām valstīm ir jānodrošina apdrošināšanās pret asimetrisko šoku. Eiropas Komisija ir piedāvājusi iedibināt eirozonas valstīs ilgākā termiņā pārejas mehānismu, ieviešot automātiskos stabilizētājus. EK Nodarbinātības un sociālo lietu direktorāts grasās ieviest bezdarba apdrošināšanas shēmu, kas papildinātu dalībvalstīs esošo – idejas tehniskie aspekti tiek pētīti, bet nav sagaidāms, ka tās ieviešana būs viegla un ātra.

2.4. Sabiedrības iesaiste un sociālā dialoga attīstība kopš 2010. gada

Eiropas nākotnes vīzijā sabiedrības atbalstam ir atvēlēta liela nozīme, turklāt ir nepārprotami konstatēts, ka krīzes un tās radītās ekonomiskās politikas maiņas ietekmē sabiedrības iesaiste ir samazinājusies⁷⁵, un tas ir radījis neticību ne tikai ES īstenojamajai politikai, bet arī vienotas Eiropas un vienotas valūtas idejai. Pretēji konstatētajam, praktiski soļi lielākai sabiedrības iesaistei nav veikti vai ir bijuši neveiksmīgi.

Tomēr ir norādīts, ka formāli instrumenti sabiedrības iesaistei ir nodrošināti. Augstākajā līmenī sabiedrības intereses pārstāv valstu pārstāvniecības EESK un, caur savas valsts vadītājiem un ministriem – Eiropadomē un ES Padomē.

Diskusijā par izmaiņām ES sociālajā modelī konstatēts, ka sociālais dialogs kopš 1980-ajiem gadiem ir mainījies.

Beļģijas arodbiedrības CSC pārstāve *Andree Debrulle* sociālā dialoga attīstībā izšķir trīs periodus⁷⁶:

- 1985. – 1992. gads – divpušu darbības, rada dokumentus bez saistoša spēka;
- 1992. – 1999. gads – tiek parakstīts un iestrādāts Amsterdamas līgumā *Protokols par sociālo politiku*, un sagatavoti vairāki ietvara līgumi – par vecāku pabalstu (1996), nepilna laika darbu (1997), noteikta laika līgumiem (1999);
- Eiropadomes tikšanās Lākenā (*Leaken*) 2001. gada beigās sociālie partneri pieprasa lielāku sociālā dialoga autonomiju, tā rezultātā:
  - a) pēc diviem gadiem izveidoja Trīspušu sociālo samitu (*Tripartite Social summit*)⁷⁷ kā starpprofesionālā sociālā dialoga forumu;
  - b) Eiropas sociālie partneri pieņēma vairākus līgumus – par teledarbu (2002), par stresu darba vietā (2004), vardarbību darba vietā (2007) un iekļaujošu darba tirgu (2010, bet vēl

⁷⁴ Communication from the Commission to the European Parliament and Council, *Towards a deep and genuine Economic and Monetary Union . the introduction of Convergence and Competitiveness Instrument*, COM (2013) 165 final, 20.03.2013.

⁷⁵ Versini C. (2014). *Power to the citizens: what conditions for a European public space?*, Syntesis report of the Notre Europe - Jacques Delors Institute. 3 April 2014.

⁷⁶ Fernandes S., Gyger E. (2014). *What kind of social Europe after the crisis?* Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 4 February 2014. p.7.

⁷⁷ Trīspušu sociālais samits (*The Tripartite Social Summit*) notiek vismaz reizi gadā pirms Eiropadomes pavasara sēdes. Samits institucionalizē neformālos samitus, kas notiek kopš 2000. gada. Samits ietver ES padomes prezidentūru un divas sekojošās prezidentūras, Eiropas Komisijas pārstāvjus un sociālos partnerus, kas pārstāvēti augstākajā līmenī. Samita mērķis ir nodrošināt efektīvu sociālo partneru līdzdalību ES ekonomiskās un sociālās politikas veidošanā. Skat. <http://www.ueapme.com/spip.php?rubrique108>.

nav stājies spēkā); kopš 2003. gada sociālie partneri pieņem starprofesionālas daudzgadu darbības programmas (pirmā pieņemta 2002. gadā trīs gadu periodam).

ES paplašināšanās vājināja sociālo dialogu, jo jaunajās dalībvalstīs tas nebija attīstīts. Turklāt, veidojas sadursme starp veco un jauno Eiropu, jo jaunās Eiropas lētais darba spēks apdraudēja vecās Eiropas strādājošo darba samaksu un sociālos standartus. Sociālo dialogu ietekmējusi arī ekonomiskā un finanšu krīze.

Eiropas Komisija ir atzinusi, ka sociālo dialogu ir jāstiprina, bet darbības nav sekojušas.

Sociālie partneri no savas puses ir darbojušies divos virzienos. Pirmkārt, arodbiedrības un darba devēju organizācijas ir apvienojušās un izveidojušas fondu, ar kura palīdzību ir iespējams pētīt varas piedāvātos lēmumus un koncepcijas un dalīties pieredzē. Business Europe, CEEP, UEAPME un ETUC darbojas tā, lai sociālo partneru radītais produkts būtu pieejams nacionālā un pat uzņēmumu līmenī. Otrkārt, tie paši partneri ir sagatavojuši deklarāciju, kurā prasa lielāku iesaisti ES ekonomiskajā vadīšanā.

Tomēr diskusijas dalībnieki uzsvēra, ka sociālo partneru iesaiste ES ekonomiskajā vadīšanā nav pietiekoša. Izskanēja bažas, ka sociālais dialogs ir briesmās. Vairākās valstīs sociālais dialogs nedarbojas, sevišķi sektora līmenī. Darba devēji atbalsta uzņēmuma līmenī sociālo dialogu, bet tas nodrošina vismazāko solidaritātes pakāpi. Sociālais dialogs ir visvairāk apdraudēts valstīs, kuras saņēmušas finanšu palīdzību. Sarunās ar „troiku” par starptautiskā aizdevuma nosacījumiem un taupības pasākumiem, sociālais dialogs kļūst par formalitāti, konsultāciju mehānismu, nevis vienošanās vietu. Palīdzības līgumu slēgšanas brīdī sociālais dialogs algu jautājumā tika decentralizēts, turklāt algu jautājums uzkrītoši saistīts ar produktivitāti. Tā tas notika visās valstīs, ka saņēma finanšu palīdzību - Portugālē, Grieķijā, Spānijā, arī Latvijā.

2.5. Ekonomiskās vadīšanas un sociālās Eiropas īstenošanas finanšu instrumenti

Nozīmīga ekonomiskās vadīšanas svira ir finanšu instrumenti. To nepieciešamību apliecināja pasaules finanšu krīze, kad radās nepieciešamība glābt krīzes skartās privātās bankas, lai nepieļautu banku sistēmas pilnīgu sabrukumu. Krīzes laikā ES dalībvalstis rezervēja 4,5 triljonus EUR nodokļu maksātāju naudas, un banku glābšanai no šiem līdzekļiem tika izlietoti gandrīz 600 miljardi EUR (apmēram 6 ES gada budžetu apjoms)⁷⁸.

Krīzes laikā tika izveidoti vairāki finanšu instrumenti, lai krīzes otrajā posmā novērstu spriedzi eirozonas valstu valsts parāda tirgū⁷⁹:

- Eiropas Finanšu stabilitātes instruments (*The European Financial Stability Facility, EFSF*) – 2010. gadā starpvaldību izveidots pagaidu instruments, paredzēts trīs gadu periodam, ar aizdevumu jauda 440 miljardu eiro, resursus iegūst aizņemoties finanšu tirgos, pamatojoties uz eirozonas valstu valdību garantijām;
- Eiropas Finanšu stabilizācijas mehānisms (*The European Fiscal Stabilisation Mechanism, EFSM*), izveidots 2010. gadā, vienlaicīgi ar EFSF, darbības jauda 60 miljardi EUR, resursus iegūst, Eiropas Komisijai aizņemoties finanšu tirgū, par garantiju izmantojot ES budžetu;
- Eiropas Stabilizācijas mehānisms (*The European Stabilisation Mechanism, ESM*), pastāvīgas nozīmes starpvaldību instruments, darbības jauda 500 miljardi EUR, resursus iegūst finanšu

⁷⁸ http://www.europarl.europa.eu/news/lv/news-room/content/20140409BKG43030/html/Background-note-on-banking-union-and-bank-common-rules#_ftn1#_ftn1

⁷⁹ Fernandes S., Paulet T. (2014). *Adjustment programmes in the euro area: mission accomplished?* Syntesis paper of the Notre Europe – Jacques Delors institute, 22 May 2014, p. 2.

tirgos, par garantiju izmantojot pašu kapitālu (dalībvalstu iemaksas, kopā ap 80 miljardiem EUR), un piesaistīto, bet nesamaksāto kapitālu (*callable capital*)⁸⁰.

Žaka Delora institūta ziņojumā publicēta apkopojosa tabula par izsniegtajiem aizdevumiem krīzes skartajām eirozonas valstīm

3. tabula. Izsniegtie aizdevumi un to avoti krīzes skartajām eirozonas valstīm, miljardi EUR.

Valsts	SVF	EFSF/ ESM	EFSM	Divpušu aizdevumi	Divpušu aizdevums no valstīm, kas neietilpst eirozonā *	Īrijas nacionālais ieguldījums	Kopā	Aizdevums % no IKP**
Grieķija	49,8	144,7		45,5			240	103,9
Īrija	22,5	17,7	22,5		4,8	17,5	85	52,5
Portugāle	26	26	26				78	45,1
Kipra	1	9					10	56,5
Spānija	41,3						41,3	3,9
Kopā	140,6	197,4	48,5	45,5	4,8	17,5	454,3	

* Apvienotā Karaliste, Dānija, Zviedrija

** Nominālais IKP gadā pirms finanšu palīdzības piešķiršanas (Grieķijā un Īrijā – 2009, Portugālē – 2010, Spānijā 2011, Kiprā 2012, Eurostat dati)

*** Finanšu palīdzība banku sektora rekapitalizācijai.

Avots: Fernandes S., Paulet T. (2014). *Adjustment programmes in the euro area: mission accomplished?*. Syntesis paper of the Notre Europe – Jacques Delors institute, 22 May 2014, p. 3., pamatojoties uz Eiropas Komisijas datiem.

Grieķija ir saņēmusi finanšu palīdzību divas reizes – 2010. gada maijā un 2012. gada martā, turklāt valstij tika atlaists valsts parāds 100 miljardu EUR apmērā (parāds privātajiem kreditoriem samazināts par 53,5%). Spānijā, atšķirībā no pārējām valstīm, valdība nepiekrīta pildīt pilnu pielāgošanās programmu un aprobežojās tikai ar banku rekapitalizāciju. Kiprā daļu banku rekapitalizācijas izmaksu sedza banku īpašnieki un akciju un neaizsargāto depozītu turētāji, kuru depozītu vērtība pārsniedza 100 tūkst. EUR.

Tiek uzsvērts, ka finanšu palīdzība ir liela, bet tā ir izsniegta aizdevuma, nevis piešķiruma formā, tāpēc tās ietekme uz eirozonas kopējo finanšu situāciju ir salīdzinoši mazāka.

Saistībā ar 2012. gada Eiropadomes sanāksmē pieņemtajam Augsmes un nodarbinātības kompleksam bija jākāpina Eiropas ekonomikas konkurētspēju, stimulējot augsmi, investīcijas un darba vietu radīšanu.

Augsmes veicināšanai bija paredzēti 120 miljardi EUR:

- Eiropas Investīciju bankas kapitālu palielināja par 10 miljardiem EUR, tādējādi palielinot tās aizdošanas jaudu, taču aizdevumus vajadzēja novirzīt krīzes skartajām valstīm;
- neizmantotos ES Strukturālos fondus (55 miljardi EUR) no iepriekš paredzētā izmantojuma novirzīja MVU atbalsta pasākumu finansēšanai un jaunu cilvēku nodarbināšanas palielināšanai;
- 5 miljonus EUR novirzīja jauniem projektiem – jaunām enerģijas, transporta un platjoslas sakaru infrastruktūras projektiem⁸¹.

⁸⁰ Piesaistītais, bet nesamaksātais, kapitāls ir daļa no uzņēmuma pašu kapitāla nesamaksātu akciju formā, kas var tikt samaksāts pēc pieprasījuma.

⁸¹ Fernandes S., Gyger E. (2014). *What kind of social Europe after the crisis?* Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 4 February 2014, p.5.

Jauniešu garantijas finansēšanai izveidots 6 miljardu vērts finanšu instruments Jauniešu nodarbinātības iniciatīva (*Youth Employment Initiative*)” izmantošanai 2014/2015. gadā.

Arodbiedrības žēlojas par sabiedrisko līdzekļu taupīšanu uz sociālo izdevumu rēķina ES valstīs kopumā, bet ir sevišķi krīzes skartajās valstīs. Taupīšana skar vairāk ekonomiski vājākās ES dalībvalstis un viņu stāvokli vēl vairāk pasliktina⁸². Tāpēc ir jāizvēlas starp divām iespējām – paplašināt sociālās aizsardzības (palīdzības) finansēšanu, vai uzlabot sociālo attīstību, ieguldot sociālās sfēras jomās (izglītībā, veselības aizsardzībā, darba tirgus attīstībā, aktīvo nodarbinātības pasākumu organizēšanā bez darba palikušajiem, nodarbinātības iespēju palielināšanā (bērnu iestādes, veco ļaužu aprūpes iestādes, darba tirgus elastība)).

Pirms Eiropas Parlamenta vēlēšanām 2014. gada rudenī Eiropas Komisijas prezidenta kandidāts Žans Klods Junkers nāca klajā ar priekšlikumu izveidot 300 miljardu vērtu finanšu instrumentu ES ekonomikas atdzīvināšanai.

2014. gada 19. decembrī ES vadītāji gada pēdējā Eiropadomes samitā Briselē apstiprināja investīciju programmu bloka ekonomikas atdzīvināšanai un vienojās par Eiropas investīciju fonda veidošanu. Samitā formulēti trīs uzdevumi ekonomikas atlabšanas paātrināšanai:

- izveidot Eiropas fondu stratēģiskām investīcijām,
- intensificēt strukturālās reformas,
- turpināt pūliņus, lai nodrošinātu veselīgas sabiedriskās finanses.

Samita gala dokumenta projektā noteikts, ka dalībvalstis, kas, ieguldot līdzekļus Eiropas Komisijas piedāvātajā investīciju fondā, pārkāptu ES budžeta disciplīnas nosacījumus, varētu izvairīties no Stabilitātes un izaugsmes pakta paredzētajām sankcijām. Citiem vārdiem, līdzekļu atvēlēšana investīciju fondam neizraisītu negatīvas sekas nacionālo budžetu izvērtēšanas procesā.

Žana Kloda Junkera vadītā Eiropas Komisija iecerējusi nākamgad izveidot Eiropas Stratēģisko investīciju fondu (ESIF), kurā sākotnēji tiks ieguldīts 21 miljards eiro pašas ES līdzekļu, kam vajadzētu piesaistīt 15 reizes lielāku privātā finansējuma apjomu. Tādējādi kopumā Eiropas ekonomikā paredzēts ieguldīt 315 miljardus eiro, lai veicinātu izaugsmi un jaunu darbavietu radīšanu.

ES līderi bija vienisprātis, ka projekti, kuriem atvēlami ESIF līdzekļi, izraugāmi, balstoties vienīgi uz ekonomiskiem kritērijiem.

Eiropadomes vadītājs Donalds Tusks piebilda, ka nekādi ģeogrāfiskie vai sektorālie kritēriji investīciju projektu izvēlei nav apspriesti. 2014. gada beigās dalībvalstis (arī Latvija) bija sagatavojušas savus investīciju projektu priekšlikumus. Katrai dalībvalstij pieejamais finansējuma apjoms bija noteikts atbilstoši iedzīvotāju skaitam.

2.6. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas ieviešanas pakāpe un atbilstība iecerētajam

ES ekonomiskā vadīšana ir izplānota jau pieņemot Lisabonas līgumu un tiek ieviesta pakāpeniski, tomēr krīzes laikā ieviešanas intensitāte pieauga. Papildus jaunas sistēmas radītām pārmaiņām un ar tām saistītiem sarežģījumiem, ES ekonomiskās vadīšanas ieviešanu apēnoja arī krīzes radītās grūtības. No otras puses, tieši krīzes radītie sarežģījumi tika izmantoti, lai pamatotu ES vienotas ekonomiskās vadīšanas ieviešanas nepieciešamību un attaisnotu steigu tās ieviešanā. Tieši nespēja ātri vienoties par svarīgiem lēmumiem krīzes sākumā visvairāk satrauca gan grūtībās nonākušo valstu valdības, gan bankierus un citus uzņēmējus visās ES dalībvalstīs. Tāpēc jebkādi priekšlikumi „no augšas” tika gaidīti un uzņemti ar pateicību.

Līdz 2012. gadam jēdzienu „Eiropas ekonomiskā vadīšana” atklātībā lietoja reti un vadības centralizācijas procesu attiecināja uz Eiropas monetārās savienības veidošanu. Saskaņā ar spēkā

⁸² Fernandes S., Gyger E. (2014). *What kind of social Europe after the crisis?* Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 4 February 2014, p 5.

esošajiem normatīvajiem aktiem, Eiropas Komisijai katru gadu ir jā sagatavo ziņojums par ekonomiskās un monetārās savienības īstenošanas gaitu. 2013. gada novembrī publicēts *Thyssen* ziņojums par Eiropas monetārās savienības nākotni⁸³. Līdz 2014. gada 14. decembrim bija jā sagatavo kārtējais ziņojums par abu dokumentu kopumu īstenošanu – tas publicēts 2014. gada 28. novembrī⁸⁴.

Tagad, četrus gadus pēc pirmā glābšanas plāna īstenošanas, izmantojot ES ekonomiskās vadīšanas instrumentus, kad ārkārtas situācija ir pārvarēta un dažas valstis jau sekmīgi beigušas glābšanas operācijas (to skaitā Latvija, arī Īrija, Portugāle), arī eksperti ķeras pie pirmo rezultātu apkopošanas un tālākās rīcības formulēšanas. Pieejamajā literatūrā kopīgais vērtējums ir, ka ES ekonomiskās vadības ieviešanas pirmie mēģinājumi attaisnojuši iecerēto, taču ir arī kritiski vērtējumi par atsevišķiem ES ekonomiskās vadīšanas aspektiem. Pilnīgi noliedzošs vērtējums izskan gandrīz tikai no sociālo partneru puses. Vērtējumu ilustrācijai analizēti daži notikušie forumi un to atziņas.

Neviens nenoliedz, ka aizdevuma izsniegšana un Saprāšanās memoranda izpilde ļāva SVF un ES institūcijām (politiskajā diskursā sauktām par „troiku (*troika*)”) kontrolēt un regulēt nacionālo valdību rīcību. Krīzes laikā nepārprotami atklājās, ka valstis, kas bija zaudējušas pieeju starptautiskajiem finanšu tirgiem, faktiski zaudēja savu suverenitāti, vismaz uz laiku. Suverenitātes zaudēšanas drauds mudina valstis vēlt visas pūles savu tautsaimniecību stiprināšanai, tādejādi stiprinot ES kā valstu kopuma ekonomisko spēku.

Palīdzības programmas ir paredzētas trīs gadus. Dažas valstis tās jau pabeigušas (Īrija 2013. gada decembrī, Portugāle 2014. gada maijā). Beidzoties programmas laikam, valstīm ir trīs iespējas:

- lūgt atvērt jaunu programmu,
- lūgt atvērt aizsardzības programmu, kad valsts rīkojas patstāvīgi, bet nepieciešamības gadījumā var saņemt aizdevumu no *Eiropas Stabilizācijas mehānisma*,
- iziet no aizdevuma programmas bez jebkādam papildus saistībām („*clean exit*”) un uzsākt patstāvīgu darbību finanšu tirgos.

Lai kāda būtu stratēģija pēc programmas pabeigšanas, visas valstis, kas saņēmušas starptautisko aizdevumu, ir pakļautas ES institūciju uzraudzībai līdz laikam, kad tās atmaksājušas vismaz 75% no aizņēmuma summas, lai nodrošinātu, ka fiskālā konsolidācija turpinās un ir panākta noturīga augstme. Eiropas Komisija novērtē valstu attīstību ik pēc sešiem mēnešiem. Ja Komisija atklāj kādas problēmas, tai ir tiesības sniegt ieteikumus problēmu atrisināšanai. Šo ieteikumu izpilde nav obligāta, tomēr, atkarībā no Komisijas apmierinātības ar valstu attīstību, pēcprogrammas uzraudzība var būt ilgstoša (piemēram, Īrijas uzraudzība plānota līdz 2031. gadam).⁸⁵

ES vadīšanas, kas krīzes laikā izpaudās kā aizdevumu programmu īstenošana dalībvalstīs, panākumu raksturo krīzes skarto valstu iespēja atgriezties finanšu tirgos. Īrija un Portugāle atgriezās finanšu tirgos attiecīgi 2013. gadā un 2014. gadā ar zemiem aizdevuma procentiem (3-4% gadā). 2014. gada vidū zemi aizņēmuma procenti ir arī Grieķijas valsts parādzīmēm, taču Grieķija vēl darbojās programmā.

Eksperti atzīmē, ka finanšu tirgu uzvedību un finanšu tirgu uzticības atgūšana nosaka ne tikai ES ekonomiskās vadīšanas ietekme, bet visdrīzāk citi ārēji apstākļi. Liela nozīme eirozonas stabilitātes atgūšanā bija tam ka 2012. gada beigās ECB uzsāka jaunu finanšu piedāvājumu ieviešot bezlimita

⁸³ European Parliament, Marianne Thyssen (rapporteur) Report with Recommendations.....

⁸⁴ Brussels, 28.11.2014. COM(2014) 905 final. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN CENTRAL BANK, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Economic governance review. Report on the application of Regulations (EU) n° 1173/2011, 1174/2011, 1175/2011, 1176/2011, 1177/2011, 472/2013 and 473/2013

⁸⁵ Fernandes S., Paulet T. (2014). *Adjustment programmes in the euro area: mission accomplished?* Syntesis paper of the Notre Europe – Jacques Delors institute, 22 May 2014, p. 5., Atsaucoties uz European Commission. *Economic adjustment program for Ireland*. Autumn 2013. Review, European Economy, December, 2013.

aizdevumu programmu „*Outright Monetary transactions*”, pildot vienu vienīgu nosacījumu – valsts var aizņemties, cik vēlas, bet tad tai jāpakļaujas ESM nosacījumiem. Pēc pieejamās informācijas, šis piedāvājums **nekad nav ticis izmantots**, taču tam bija stabilizējoša loma finanšu tirgos.

Tas, ka piedāvāto bezlimita aizņemšanās iespēju neviena no ES valstīm neizvēlējās, tāpat kā neviena no valstīm neizvēlējās aizsardzības programmu pēc starptautiskās palīdzības aizdevuma programmas pabeigšanas, norāda, ka nevienai valstij nepatīk ārējā uzraudzība, un valstis augsti vērtē ekonomisko patstāvību. Tas, protams, uzvedina jautājumu – cik brīvprātīga galu galā ir ES ekonomiskās vadības izveidošana un ES federalizācijas idejas attīstība.

Analizējot pretrīzes pasākumu (Saprašanās memoranda un „troikas” darbības) ietekmi⁸⁶, iegūti šādi secinājumi:

- valsts parāds programmā iesaistītajās valstīs ir ievērojami pieaudzis, turklāt vismaz divās valstīs – Grieķijā un Portugālē, valsts parāds ir pieaudzis daudz vairāk, nekā bija paredzēts, uzsākot palīdzības programmu, tomēr, atskaitot valsts parāda daļu, ko devuši finanšu palīdzības piešķirumi, grūtībās nonākušo valstu finanšu situācija ir uzlabojusies;
- ietekme uz ekonomisko attīstību un augsmi nav tik laba kā bija paredzēts, uzsākot programmas, galvenokārt tāpēc, ka iekšzemes patēriņš samazinājās vairāk kā bija paredzēts, investīcijas bija mazāk kā paredzēts un ekonomiskā attīstība valstīs – tirdzniecības partneros neparedzēti pavājinājās;
- atbilstoši, bezdarbs grūtībās nonākušajās valstīs bija lielāks, kā paredzēts,
- sociālās sekas bija lielākas, kā paredzēts, pieauga nevienlīdzība un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju daļa, ir atzīts, ka krīzes smagums bija nevienlīdzīgs un vairāk to izjuta iedzīvotāji ar zemākiem ienākumiem;
- neparedzētās un nevēlamās sociālās sekas negatīvi ietekmēja valstu ekonomisko un sociālo attīstību un politisko stabilitāti;
- ārējās tirdzniecības bilance uzlabojās, to uzskata par augstākas konkurētspējas pierādījumu, bet tas panākts ar iekšējo devalvāciju – algu un cenu samazinājumu, kas sekmēja darbaspēka izmaksu samazinājumu (šādu scenāriju eksperti atzīst par nelabvēlīgu – konkurētspējas paaugstināšanu ir jābalsta uz augstāku produktivitāti, nevis tikai ienākumu samazināšanu).⁸⁷

Pamatojoties uz gaidītā un sasniegtā analīzi, izmantotajā ziņu avotā novērtētas finanšu palīdzību saņēmušo valstu – Spānijas, Portugāles un Īrijas nākotnes attīstības iespējas. Tā kā Žaka Delora institūts ir eirozonas nostiprināšanās un ES ekonomiskās vadīšanas ideoloģijas veidotājs, nākotnes perspektīvas ekonomiskās augsmes, finanšu sistēmas stabilitātes un bezdarba samazināšanas jomās ir iezīmētas spožas. Valsts budžeta deficīts un tekošā konta deficīts visās palīdzību saņēmušajās valstīs samazinājušies, valsts aizņēmuma cena (aizņēmuma procenti) būtiski samazinājusies (piemēram, Grieķijā 10 gadu valsts obligāciju procenti, pateicoties pielāgošanās programmai, samazinājās no 30% gadā līdz 6% gadā). Tomēr atzīmēts, ka valsts parāds tikai Īrijā ir stabils, bet tas saistīts ar zemu patēriņu, investīciju un valsts izdevumu līmeņa uzturēšanu, kas slikti ietekmē sociālo attīstību. Strukturālās reformas noris ar grūtībām un steigā, valsts institūcijas nespēj kvalitatīvi ieviest pat labi izplānotas reformas.

Eksperti atzīmē, ka pēc starptautiskā aizdevuma programmu pabeigšanas fiskālās konsolidācijas temps ir jāmazina tā, lai tas nekavētu augsmi. **Nepārtraukti tiek uzsvērts, ka konsolidācijas pasākumi jāveic tā, lai tie nekavētu augsmi, bet to veicinātu.** Lai to panāktu, procesā jāiesaista Eiropas līmenis, piemēram, atsevišķās valstīs, izmantojot Eiropas līmeņa finanšu resursus, var pārstrukturēt parādus (pagarināt termiņus, pārskatīt procentu likmes), paplašināt Eiropas Investīciju bankas veikspēju un iejaukšanos (tā 2012. gadā saņēmusi 60 miljardus lielus resursus Augsmes un

⁸⁶ Fernandes S., Paulet T. (2014). *Adjustment programmes in the euro area: mission accomplished?* Syntesis paper of the Notre Europe – Jacques Delors institute, 22 May 2014

⁸⁷ Fernandes S., Paulet T. (2014). *Adjustment programmes in the euro area: mission accomplished?* Syntesis paper of the Notre Europe – Jacques Delors institute, 22 May 2014, p.7

nodarbinātības kompleksa (*Compact for Growth and Employment*) īstenošanai, noteikt mazāk striktus valsts budžeta deficīta nosacījumus, lai radītu iespēju produktīvām investīcijām (izglītībā, veselības aizsardzībā).

2014. gadā no 20. līdz 22. janvārim Eiroparlamenta deputāti Parlamentārās nedēļas ietvaros tikās ar ES dalībvalstu parlamentu deputātiem, lai atzīmētu ikgadējā ES fiskālās koordinācijas cikla uzsākšanu⁸⁸. Apspriedē piedalījās 150 deputāti no dalībvalstu parlamentiem. Parlamentu pārstāvji uzsvēra, ka veicot pasākumus budžeta deficīta un valsts parādu samazināšanai, jāņem vērā sociālā dimensija, piebilstot, ka veicot taupības pasākumus, nav tikusi ievērota demokrātiskā leģitimitāte.

Eiropas pusgada ietvaros Eiropas Komisija izsaka konkrētus ieteikumus, kas dažos gadījumos ievērojami ietekmē valstu nodokļu sistēmas, darba tirgus, veselības aprūpi, sociālās nodrošināšanas un pensiju sistēmas. Šos ieteikumus apstiprina Padome un dalībvalstīm tie jāīsteno no saviem budžetiem. Atklāšanas sēdē Grieķijas parlamenta vadītājs Vangelis Meimarakis uzsvēra, ka ES politiskajiem lēmumiem jābūt ne tikai efektīviem, bet tiem jāgūst arī atbalsts.

Sēde notika debates par demokrātisko leģitimitāti un aizdevēju "troikas" pieņemto lēmumu sekām krīzes skartajās valstīs, kas saņēmušas finansiālu palīdzību. EP deputāti Otmars Karas (EPP, Austrija) un Liems Oangs Ngoks (S&D, Francija), kas vada Parlamenta izmeklēšanu teica, ka "troikas" darbībā nepieciešams veikt vērā ņemamus uzlabojumus, lai palielinātu tās lēmumu demokrātisko leģitimitāti. Citi, piemēram Vācijas parlamenta pārstāvis Norberts Lamerts, uzskatīja, ka nav pamata runāt par demokrātiskās leģitimitātes trūkumu, jo Īrijas, Portugāles, Kipras un Grieķijas parlamenti apstiprinājuši īstenotās taupības programmas.

2014. gada 10. aprīlī notika Notre Europe – Žaka Delora institūta (*Notre Europe – Jacques Delors institute, NE-JDI*) un Eiropas Ekonomisko un sociālo lietu komitejas (*Europaen Economic and Social Committee, EESC*) kopīgi rīkots seminārs par tēmu „Fiskālā pielāgošana, konkurētspēja, augstums un nodarbinātība: vai saprašanās memorandi ir sasnieguši mērķi”.⁸⁹

Pirmā nozīmīgā semināra atziņa ir, ka ES valstīs krīzi radīja ne tikai ārēji apstākļi (globālā finanšu krīze), bet arī iekšēji apstākļi (budžeta, makroekonomiskās un finanšu nesaderības atsevišķās valstīs). Krīzes sākums pierādīja, ka ES ekonomikas un monetārās savienības vājākā sastāvdaļa ir krīzes pārvarēšanas mehānisms. No vienas puses, Stabilitātes un augstuma pakta nosacījumi ierobežoja nacionālo valstu valdību iespējas izmantot savus finanšu instrumentus, piemēram, valūtas devalvāciju. No otras puses, kopēji finanšu palīdzības instrumenti nebija izveidoti.

ECON pēc savas iniciatīvas ir sagatavojis novērtējumu par „troikas” struktūru, lomu un darbību eirozonas valstīs. Šādu ziņojumu ir rosinājusi neapmierinātība ar šo organizāciju darbību krīzes laikā un pēckrīzes apstākļiem, pārmetot „troikas” darbībā bezatbildību un slepenību. Eiropas Parlaments saņem arvien vairāk peticiju un sūdzību šajos jautājumos.

Gatavojot šo ziņojumu, ECON vadītājs un līdzziņotāji ir izsūtījuši aptaujas anketu „troikā” ietilpstošajām institūcijām un valstu valdību pārstāvjiem (valsts vadītājam, finanšu ministram un centrālās bankas pārstāvim).

2014. gada beigās saasinājās diskusija par Briseles lomu finanšu sistēmas ietekmēšanā, kas kaitē valsts attīstībai⁹⁰. Tā kā Eiropas Komisijai izskatīšanai iesniegtajos Francijas valsts budžeta plānos bija redzams, ka valsts pārkāps Stabilitātes paktā noteiktos valsts budžeta deficīta griestus, valstij draudēja finanšu sankcijas. Šajā sakarā sākās diskusija par Stabilitātes pakta formālas pielietošanas kaitīgumu valsts interesēm. Debatētāji uzsvēra, ka lielāka valsts budžeta konsolidācija nav vēlama, jo valstī ir zemi augstuma rādītāji un zema inflācija. Viņi atsaucās uz Stabilitātes pakta elastības

⁸⁸ <http://www.elections2014.eu/lv/news-room/content/20140122STO33435/html/Parlament%C4%81r%C4%81-ned%C4%93%C4%BCa-aicina-uzlabot-demokr%C4%81tisko-le%C4%A3itimit%C4%81ti>

⁸⁹ Fernandes S. (2014). *Adjustment programmes in the euro area: mission accomplished?* Syntesis report of the Notre Europe – Jacques Delors institute. 22. May 2014.

⁹⁰ Fernandes S. (2014). *National budgets and European surveillance: shedding light on the debate*. Notre Europe - Jacques Delors institute Policy paper 118, 13. October 2014.

(pielaižu) normām un uz to, ka Stabilitātes pakts neievēro tādas lietas kā „ārkārtas apstākļi” vai „svarīgi faktori”, starp tiem, reformu ieviešana.

2013. gadā ekspertu apspriedē, ko bija organizējis Žaka Delora institūts⁹¹ izvirzīti četri uzdevumi Eiropas monetārās savienības tālākai virzībai – pabeigt banku savienības izveidošanu, novērst finanšu tirgus sadrumstalotību; stiprināt fiskālo savienību, ieviešot solidaritātes un savstarpējās apdrošināšanas mehānismus; nodrošināt atbilstošu normatīvo regulējumu (atbilst trīs iepriekš nosauktajām ekonomiskās vadības pakāpēm); un likvidēt krīzes sekas. Kā iepriekš minēts, krīze un tās radītās palīdzības EMS vides izveidošanā aizkavēja EMS izveidošanu un nemazināja kritisko attieksmi pret vienoto valūtu. Tāpēc, kā formulēts *Padoa-Schioppa* grupas ziņojumā „vienotā valūta prasa tik daudz fiskālā federālisma, cik nepieciešams tās darbībai, bet tik maz fiskālā federālisma, cik iespējams” (atsaucoties uz nepieciešamību saglabāt subsidiaritātes principu)⁹². Tikai un vienīgi ar mērenu un saudzīgu pieeju ir iespējams pārliecināt Eiropas Savienības pilsoņus par EMU radītās dziļās valstu integrācijas lietderību.

Eksperti nešaubās, ka svarīgākais solis ir izveidot pilnībā banku savienību, lai:

- 1) pārtrauktu banku krīzes un valsts parāda krīzes savstarpējās ietekmes radīto spirāli (pēctecību, ka banku krīze noved pie valdības parāda krīzes);
- 2) novērstu ka par banku radītām finanšu problēmām maksā nodokļu maksātāji;
- 3) atgūtu uzticību Eiropas Savienības valstu bankām un novērstu finanšu tirgus sadrumstalotību, kas ir īpaši nelabvēlīga MVU kreditēšanai.⁹³

Lai novērstu banku krīzes un valdības parāda krīzes saistību, ir jāatrod līdzekļi banku sistēmas stabilizācijai krīzes draudos, bet tie nevar būt valsts budžeta (nodokļu maksātāju) līdzekļi. Paredzēts, ka banku glābšanai tiks izmantoti banku atskaitījumi, bet nav atrisināts jautājums, kā, un cik ilgā laikā izveidos pietiekoši lielus uzkrājumus. Kamēr tas nav atrisināts, banku aktīvu kvalitātes analīzei ir tikai nosacīta nozīme, un ir problemātiski ieviest paredzēto noguldījumu garantiju sistēmu. Pēdējais arguments iegūst arvien lielāku uzmanību.

Fiskālās savienības jomā ir trīs uzdevumi:

- 1) divpušu (dalībvalsts /ES institūcija) līgumi par strukturālām reformām, kas ieviešami kopā ar finanšu palīdzības instrumentu;
- 2) cikliskie stabilizācijas mehānismi;
- 3) potenciālais parādu savstarpējās pārdales (*mutualization*) mehānisms, lai pasargātu eirozonas valstis no maksāspējas krīzes un nodrošinātu parāda kreditēšanu pieņemamā cenā.

Politiskajās diskusijās izskan ideja par vienotu eirozonas valstu budžetu, bet tai vēl nav atrasts formāls risinājums. Turpretī diezgan skaidri ir deklarēta pāreja no fiskālā līdzsvara pieejas uz strukturālo reformu pieeju. Strukturālās reformas ir nepieciešamas, lai atgūtu valstu konkurētspēju, taču tās dod atdevi ilgtermiņā, bet zaudējumus īstermiņā. Jūtams, ka Eiropas politiķiem ir svarīgi pārliecināt dalībvalstis, ka reformas ir dalībvalstu brīva griba, nevis Briseles spiediens.⁹⁴ Jautājums par finanšu palīdzību reformām fiskālās savienības aspektā pagaidām ir neskaidrs. Reformu atbalsta mehānismu paredzēts izveidot tikai eirozonas valstu vajadzībām, bet tad ir jāargās nostatīt eirozonas valstis pret pārējām ES dalībvalstīm. Otrs svarīgs jautājums ir par finansēšanas avotu – vai reformu atbalsta mehānismu finansē strukturālie fondi, vai cits avots, piemēram, eirozonas

⁹¹ Fernandes S. (2014) *Completing the economic and monetary union*. Syntesus report of the Notre Europe Jacques Delors institute, 21. January 2014. p. 1.

⁹² Fernandes S. (2014) *Completing the economic and monetary union*. Syntesus report of the Notre Europe Jacques Delors institute, 21. January 2014, p.2.

⁹³ Skat arī Vitorino A. (2013). “Solidarity that unites” and “cooperation that strengthens”. Tribune paper of the Notre Europe Jacques Delors institute. 17 December 2013.

⁹⁴ Fernandes S. (2014) *Completing the economic and monetary union*. Syntesus report of the Notre Europe Jacques Delors institute, 21. January 2014, p. 3.

valstu iemaksas. Nav skaidrs arī par finansējuma piešķiršanas kārtību – vai tas būs pieejams visām eirozonas valstīm, vai tikai tām, kuras skārusi valsts parāda krīze, tādējādi veicinot eirozonas valstu konvergenci. Papildus esošajiem priekšlikumiem Žaks Delors (*Jacques Delors*) ir piedāvājis izveidot eirozonas valstīs „super-izlīdzināšanas fondu”⁹⁵.

Cikliskie stabilizācijas mehānismi ir jauna ideja. Atšķirībā no ES Strukturālajiem vai iecerētajiem reformu fondiem, kas balstīti solidaritātes principā, cikliskie stabilizācijas mehānismi varētu būt balstīti apdrošināšanas principā.

Pagaidām ir divi priekšlikumi jautājumā par apdrošināšanas subjektu:

- izlaides atšķirības (valsts neto iemaksas/saņēmumu nosaka pēc starpības starp konkrētās valsts izlaides rādītāju un eirozonas vidējo izlaides rādītāju);
- kā kopēja (vai vienota) bezdarba apdrošināšanas sistēma.

Abu priekšlikumu īstenošana pagaidām sastop nepārvaramas grūtības, taču izskatās, ka ciklisko stabilizācijas mehānismu ieviešana ir tikai laika jautājums, turklāt par labāku pašlaik sauc kopēju bezdarba apdrošināšanas sistēmu.

Fiskālās disciplīnas nodrošināšanai ir ieviesti Sešu tiesību aktu paketes (*Six pack*) un Divu tiesību aktu paketes (*Two pack*) normatīvie dokumenti un valstis tiem piekrīt, parakstot Stabilitātes, koordinācijas un vadīšanas līgumu. Tomēr, kamēr nav ieviesta banku savienība, ar šo regulējumu var nepietikt aizsardzībai pret valsts parāda krīzi. Kā zināms, valsts parāda līmenis eirozonas valstīs pārsniedz Māstrihtas stabilitātes kritērijos noteiktos 60% no IKP. Turklāt, valsts aizņēmumu cena grūtības nonākušām valstīm ir ļoti augsta, un tas šo valstu grūtības vēl palielina.

Tāpēc tiek piedāvāts eirozonas valstīs ieviest tā saukto „izņēmuma federalizāciju (*federalism by exception*)”, kas nozīmē, ka normālā situācijā valsts suverenitāte tiek pilnībā īstenota, bet, ja rodas valsts parāda krīze, vadību pārņem federālā vara un krīze tiek finansēta ar kopēji izlaistām obligācijām. Federālā vara pārvalda valsti līdz krīze beidzas un tad to nodod atpakaļ nacionālajai valdībai.

Arvien atklātāk Eiropas sabiedriskā doma tiek orientēta uz Eiropas federācijas izveidošanu (skat, piemēram Žaka Delora institūta argumentāciju⁹⁶).

Lai nodrošinātu atbilstošu normatīvo regulējumu, paredzēts pārskatīt esošos ES pamatdokumentus – līgumus, vai arī ieviest jaunu – eirozonas līgumu. Tas nozīmē virzību uz politiskās savienības izveidošanu – ja ne visā ES, tad vismaz tās daļā. Pēc krīzes debātes par politisko savienību, ko sevišķi uzturēja Vācija, ir norimušas, bet tās nepieciešamība nav aizmirsta. Tā kā ES līguma pārskatīšana varētu būt ilgs process un rezultāts neprognozējams, pagaidām priekšroka tiek dota īpašam eirozonas līgumam, taču attīstības galamērķis ir attīstītas „lielās Eiropas” izveidošana, tas ir, spēcīga 28 valstu kompleksa, izveidošana⁹⁷. „Lielā Eiropa” ir nepieciešama Eiropas Savienības valstu starptautiskās konkurētspējas nodrošināšanai, piemēram, transatlantiskās sadarbības ietvaros un jaunu tirgu meklējumos, globālās migrācijas jautājumos, kā arī, lai ietekmētu globālās finanšu sistēmas stabilitāti un vides un klimata aizsardzības jautājumus.

Krīzes sekas ir jāpārvar ekonomikā (lēna augsme), sociālā jomā (pieaugošas sociālās atšķirības eirozonas valstīs), un politikā (pieaugošais eiroskpticisms un populisms).

Vienotas valūtas ieviešana nav tikai tehnoloģiska darbība. Tā rada vidi, kurā darbojas iesaistītās valstis un prasa vidi, kurā tā var būt efektīva. Viens no efektivitātes nosacījumiem ir izlīdzināta ekonomiskā vide – tā nodrošina vienotās valūtas maiņas kursa atbilstību visām iesaistītajām valstīm

⁹⁵ Fernandes S. (2014) *Completing the economic and monetary union*. Syntesus report of the Notre Europe Jacques Delors institute, 21. January 2014, p. 4.

⁹⁶ Godino R. Verdier F. (2014). *Heading towards a European Federation. Europe's last chance*. Policy paper Nr. 105. 11 February 2014).

⁹⁷ *Promoting European construction on the basis of clear alternatives*. Publicēts EurActiv (<http://euractiv.com>) 2014. gada 8. janvārī, aktualizēts 2014. gada 9. janvārī.

un tā pamatotību. Ja ir vēlēšanās iegūt stabilu un drošu valūtu, turpmāka virzība uz dziļāku integrāciju, izveidojot patiesi vienotu tirgu, nav novēršama.

Neskatoties uz rūpīgo plānojumu, ES ekonomiskās vadības ieviešana nenotiek tik labi, kā plānots. Piemēram, kā minēts Sofijas Fernandesas publikācijā⁹⁸, septiņpadsmit gadu laikā kopš Stabilitātes un izaugsmes pakta pieņemšanas, tikai četras valstis no 28 ES dalībvalstīm to nekad nav pārkāpušas (tās ir: Igaunija, Somija, Luksemburga un Zviedrija). Turpretī dažām valstīm atbilstība normām ir drīzāk izņēmums kā likums. Piemēram, Francija ir izpildījusi Stabilitātes un izaugsmes pakta normas tikai 7 reizes, Portugāle un Grieķija – nekad.

Ekonomiskā un finanšu krīze, kad, kā to pierādīja ASV pieredze, iespēja ātri pieņemt kopīgus lēmumus bija būtiski ekonomiskā bloka (vai federālas valsts) spējai pārvarēt krīzi, pasteidzināja un atviegloja ES ekonomiskās vadīšanas sistēmas ieviešanu. Piemēram, kopējie ES noteikumi par finanšu sistēmas stabilizāciju sekmēja finanšu sistēmas sakārtošanu un bloka finansiālo stabilitāti kopumā. ES–28 fiskālais deficīts samazinājās un vairākas valstis atbrīvojās no *Pārmērīga* budžeta deficīta novēršanas procedūras.

Tomēr arī krīzes apstākļos lēmumu pieņemšana nebija viegla.⁹⁹ Piemēram, vienotās banku sistēmas izveidošanas gaitā ES Padomes un Eiropas Parlamenta viedokļi ievērojami atšķīrās, sevišķi par sistēmas aptvērumu (visas vai tikai lielās bankas), lēmumu pieņemšanas metodēm (valstu finanšu ministru tieša iesaiste, balsošanas noteikumi banku problēmu novēršanas padomē (*Resolution Board*), un pienākumu sadalījums starp tās izpildsesiju un plenārsesiju), noteikumi par banku atskaitījumiem banku problēmu novēršanas fondā, un ES Padomes prasība par starpvalstu līguma nepieciešamību fonda pakāpeniskai izveidošanai.

Eiropas Centrālā banka, eksperti un pat bankas piekrita, ka finanšu ministru viedokļa bezierunu ieviešana mazinātu vienotās banku sistēmas nozīmi. Arī Eiropas Parlaments iestājās pret ES Padomes pozīciju, tomēr bija nepieciešami kompromisi un tie radīja novirzes no ideāla banku savienības modeļa.

Pēdējā Eiropas Komisijas ziņojumā uzsvērts, ka ES ekonomiskās vadīšanas sistēmu jāturpina uzlabot vismaz divos virzienos: paplašināt iesaistīto pušu loku un pārstāvniecību un nodrošināt sistēmas demokrātisko legimitātāti un atbildības hierarhiju un sistēmu.

Var paredzēt, ka ES ekonomiskās vadīšanas jomas pakāpeniski paplašināsies. Piemēram, 2014. gada vasarā Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komiteja (EESC) gatavoja viedokli par Eiropas Komisijas ziņojumu par makro-reģionālo stratēģiju vadīšanu. Ir novērots, ka ES iekšienē palielinās makro-reģionālo stratēģiju skaits. Katra no tām ir unikāla, tomēr tām ir kopīgas īpašības. ES kā valstu kopienas interesēs ir izmantot to devumu kopējam labumam ES mērogā.

Tāpēc EESC rada forumu, kurā savu viedokli par makro-reģionālām stratēģijām var izteikt ekonomiskās vides pārstāvji, akadēmiskās vides pārstāvji un politiķi.

⁹⁸ Fernandes S., Gyger E. (2014). *What kind of social Europe after the crisis?* Syntesis paper of the Notre Europe - Jacques Delors institute. 4 February 2014.

⁹⁹ http://www.europarl.europa.eu/news/lv/news-room/content/20140409BKG43030/html/Background-note-on-banking-union-and-bank-common-rules#_ftn1#_ftn1

3. Eiropas Savienības ekonomiskās vadīšanas ieviešanas ietekme uz arodbiedrību darbu

Vienotas ekonomiskās vadīšanas (pārvaldības) ieviešana valstu kopumā, kuras vieno vienota valūta, ir loģiski pamatota, un var sekmēt bloka un katras tajā ietilpstošās valsts sociāli ekonomisko attīstību. Tomēr vienotas vadīšanas ieviešana neizbēgami samazina nacionālo valstu suverenitāti. Kopēju principu un, vēl vairāk, vienota normatīvā regulējuma ieviešana mazina iespējas ievērot katras valsts īpatnības. Tā kā lēmējvarā noteicošais vārds ir lielajām valstīm, mazo un ekonomiski vājo valstu īpašie apstākļi var palikt neievēroti un vienotā vadība var radīt tām salīdzinoši sliktākus attīstības nosacījumus.

No pieejamajiem analītiskajiem un diskusiju materiāliem var secināt, ka visā Kopienā ekonomiskās vadības ieviešana tiek uztverta ar bažām. Sevišķi krīzes laikā veiktie pasākumi tiek rūpīgi analizēti un to sekas vērtētas. Tieši krīzes radītā steiga ir aktualizējusi jautājumu par ES ekonomiskās vadīšanas demokrātisko leģitimitāti. Ir atzīts, ka tā nav pietiekami pārlicinoša un ir jāuzlabo, bet, no otras puses, netiek analizēts, vai tas ir iespējams. Nododot svarīgākās lēmējtiesības ES institūcijām, nacionālo valstu valdību rīcībspēja samazinās. Vienotās banku sistēmas ieviešanas rezultātā nozīmīgi samazinās nacionālās bankas un banku darbību uzraugošo institūciju loma un valdības iespējas izmantot finanšu instrumentus ekonomiskās situācijas stabilizēšanai. Vienotā finanšu sistēma samazina nacionālo parlamentu lomu lēmumos par sabiedrisko līdzekļu izmantošanu sociāli ekonomiskās attīstības stimulēšanai. Tā kā ES vienotās vadīšanas ieviešanas galvenais motīvs, vismaz krīzes periodā, ir labot kļūdas, ko savas neprasmes vai objektīvu iemeslu dēļ radījušas nacionālās valdības, jādoma, ka turpmākie lēmumi būs vairāk ierobežojoši un nesaudzīgāki tieši sociālās attīstības jomās.

Lai cik nopietnas būtu aizdomas par demokrātiskās leģitimitātes trūkumu, ieviešot ES ekonomisko vadīšanu, tās nozīmību un vēlmi to atjaunot neviens nav noliedzis. Tāpēc tiek meklēti ceļi, lai palielinātu sabiedrības iesaisti ES lēmumu pieņemšanā, tostarp, sociālo partneru lomas palielināšanā. Būtiski, ka, padziļinot un paplašinot ES ekonomiskās vadīšanas aptvērumu, sociālajiem partneriem ir jāspēj darboties ne tikai nacionālā, bet arī starptautiskā līmenī, turklāt, starptautiskā līmeņa darbība kļūst pat nozīmīgāka. Citiem vārdiem, sociālajiem partneriem ir jābūt tur, kur tiek pieņemti galvenie lēmumi – tādi, kas nosaka sistēmas attīstības principus.

ES ekonomiskās vadības mehānismā Eiropas Savienības līmenī arodbiedrību ietekmes īstenošanai piemērotākās organizācijas ir Eiropadome (*European Council*), Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) un Trīspušu sociālais samits (*Tripartite Social summit*) kā starpprofesionālā sociālā dialoga forums, taču visu minēto institūciju pilnvaras pagaidām ir ierobežotas (padomdevēja tiesības atsevišķos jautājumos). ES stratēģiskajos dokumentos arodbiedrību loma ir vāji iezīmēta un darba rezultāti netiek gaidīti.

Var teikt, ka visā Eiropas Savienībā vienotās vadības „iespiešanās” ierastajā ikdienā ir pārsteigusi arodbiedrības nesagatavotības. Pastiprinot EESK lomu in izveidojot Trīspušu sociālo samitu, arodbiedrību speciālisti ir pietuvināti lēmumu pieņemšanas procesam augstākajā līmenī, taču pastāv bažas, vai viņu pilnvaras, rīcībspēja un zināšanas ļauj ietekmēt pieņemtos lēmumus savas valsts labā. Tāpēc arodbiedrību pirmais uzdevums ir ES līmenī nostiprināt to lēmumu spēku un leģitimitāti. Tikpat svarīgi ir nostiprināt arodbiedrību pārstāvniecību un veikspēju.

ES ekonomiskā vadība tiek ieviesta jomās un jautājumos, kas nosaka pārējos attīstības apstākļus. Lai iegūtu ietekmi, arodbiedrībām būtiski jāpaplašina interešu loks. Mūsdienās nepietiek ar arodbiedrību iejaukšanos tikai darba attiecību jomās. Lai īstenotu savus uzdevumus, arodbiedrībām jāpanāk sabalansēta sociālā un ekonomiskā attīstība.

Darbības jomas un ietekmes līmeņa paplašināšana ir būtiskākā izmaiņa, ko rada ES ekonomiskās vadīšanas īstenošana. Papildus nacionāla līmeņa lēmumu pieņemšanas procesiem arodbiedrībām ir jāuzrauga un jāspēj ietekmēt arī lēmumu pieņemšanu ES līmenī. Citiem vārdiem, arodbiedrību

darbībai ir jāpaceļas augstāk, starptautiskā līmenī, un jāpārkāpj nacionālas valsts robežas - starptautiskās sadarbības loma palielinās.

ES ekonomiskās vadības daudzpusīgo ietekmi, vērtējot arodbiedrību skatījumā, parāda vienkārša ekonomiskās vadīšanas pilāru pozitīvā un negatīvā devuma analīze.

Vienotās banku sistēmas pozitīvais devums ir, piemēram, stingra banku uzraudzība, stabila finanšu sistēma, pietiekoši resursi grūtībās nonākušo banku glābšanai, samazināta politiskā ietekme banku vadīšanā. Negatīvais devums ir, piemēram, tas, ka banku sistēmas vadība nonāk ES līmenī, ECB izlemj par grūtības nonākušo banku glābšanu, ECB nosaka banku glābšanas nosacījumus, līdzekļi, kas jāiemaksā kopējos garantiju un problēmu novēršanas instrumentos tiek atrauti tautsaimniecībai un novājina bankas, sociālo jautājumu risināšana (noguldītāju zaudējumi, darbinieku atlaišana grūtībās nonākušās bankās) var palikt novārtā.

Vienotās finanšu sistēmas (valsts budžeta uzraudzības) pozitīvais devums ir nozīmīgs: kvalificēta ekspertīze un starptautiska izziņošana (atklātība) palielina uzticību valsts finanšu politikai; pēc vienotas metodoloģijas sagatavoti salīdzināmi dati ļauj izvērtēt valsti starptautiskā skatījumā; ir iespējas saņemt konsultācijas ES līmenī problēmu gadījumos.

Taču arī negatīvais devums ir nozīmīgs:

- visās jomās mazinās valsts suverēnās tiesības lemt par savu sociāli ekonomisko attīstību, nacionālais parlaments lemj par iepriekš saskaņotu projektu, izmaiņu iespēja teorētiski ir, bet praktiski novirzes no ES līmenī saskaņotā nav iespējamā – kā noteikts ES regulējumā, Komisija var prasīt no valsts divu nedēļu laikā pārstrādāt budžetu, ja budžets netiek pārstrādāts tā, lai Komisijas prasības būtu izpildītas, to uzskatīs par apstākļus pasliktinošu faktoru, ja valstij būs nepieciešama pārmērīga deficīta novēršanas procedūra (EDP);
- konkurējošā vidē tiek atklāti svarīgi dati, piemēram, par valsts atbalstu uzņēmējdarbībai, konkurences paaugstināšanas politiku (piemēram, paaugstināti izdevumi zinātnei norāda uz jaunu atklājumu iespējamību, kas kāpina konkurētspēju);
- konkurējošu subjektu lemšanas tiesības par budžeta politiku – var aizkavēt valstij vajadzīgu pasākumu īstenošanu, lai vājinātu konkurentu,
- iespējami sodi, nepieciešami lieli administratīvie resursi lai aizstāvētos gadījumos, kad sodi nav taisnīgi vai tiek uzlikti pārpratuma dēļ,
- uzbāzīgas un nevajadzīgas ES līmeņa konsultācijas zemā kvalitātē, kuras sniedz konsultanti un eksperti, kas nepazīst un neizprot vietējo situāciju – administratīvā resursa zaudējums uzņemot ekspertus, notērēts laiks gatavojot argumentus un pārliecinot, sarežģījumi „ekspertu” ieteikumu īstenošanā;
- termiņi, režīms – var nepietikt laika sarežģītu finanšu dokumentu izskatīšanai un pieņemšanai demokrātiskā veidā, var rosināt valdības kavēšanos valsts budžeta sagatavošanai tā, lai nepietiktu laika apspriest ar sociālajiem partneriem, demokrātiskuma samazināšanās (2014. gada piemērs).

Sociālās Eiropas veidošanas mērķis ir cildens - izlīdzināt sociālo attīstību ES un sekmēt vājāko valstu sociālās attīstības uzlabošanu. Sociālās investīcijas ir citādi nepieejami līdzekļi sociālās spriedzes mazināšanai un sociālās attīstības veicināšanai.

Taču arī Sociālās Eiropas idejā ir vairāki negatīvie aspekti:

- sociālās politikas centralizācija turpināsies, lēmumu izpildē dominēs centrālās varas institūciju viedoklis, kas parasti veidojas uz attīstīto valstu pieredzes bāzes;
- netieša ārēja vara (caur sociālajiem fondiem) pār valsts sociālo politiku;
- stabilitātes prasībās ietilpstošie ierobežojumi rada nevēlamas sociālās sekas;
- metodes – relatīvās labklājības līmeņu noteikšana (piemēram, izglītības finansējums % no IKP) – ekonomiski vājākās valstīs neatbilst reālajiem apstākļiem un demogrāfiskajai situācijai;

- pabalsti ekonomiskās darbības vietā - pasīva finanšu palīdzība vairo pabalstu atkarību.

Sociālās Eiropas un ES sociālās vadīšanas koncepciju ietvaros arodbiedrībām ir **jāiesaistās sociālās politikas veidošanā ES līmenī** un jāspēj:

- pārliecināt Latvijas valdību un ES vadību (Eiropas Komisiju), ka Latvija pieder valstīm, kuras ir būtiskā ES ekonomiskās vadīšanas ietekmē;
- atsevišķi ierobežojumi, kas noteikti ES ekonomiskās vadīšanas ietvaros, negatīvi ietekmē Latvijas sociālo attīstību (sekmē darba vietu zudumu un emigrāciju);
- saprast, ka Latvijā kā mazā un ekonomiski vājāk attīstītā valstī ES kopējās nostādnes darbojas citādi kā lielās ekonomiski spēcīgās valstīs, un spēt izprast ietekmes pozitīvos un negatīvos aspektus;
- izprast un izmantot, ka ES 2012. gadā ieviestais Nodarbinātības komplekts ievieš jaunu pieeju nodarbinātības aspektā, ko raksturo:
  - a) pieprasījuma, nevis piedāvājuma prioritāte, kā tas bija agrāk;
  - b) globāla pieeja darba tirgus dinamikai, orientācija uz Eiropas darba tirgu kā vienotu veselumu, kas paredz augstu darba spēka mobilitāti;
  - c) virzība no sociālās aizsardzības/palīdzības koncepta uz sociālo investīciju konceptu;
  - d) virzība uz kompleksa sociālā pabalsta un mūžilga sociālā pakalpojuma ieviešanu;
  - e) virzību uz to, ka nodarbinātības politikas vadīšana tiek pacelta augstākā – ES līmenī.
- izprast un rast risinājumu pretrunai starp sociālās Eiropas koncepcijā un sociālo investīciju koncepcijā paredzēto, ka ekonomisko augsmi balsta nodarbinātība un izpratni par uz inovācijām un augošu produktivitāti balstītu augsmi, kas paredz, ka tehnoloģiju progress un inovācijas ir virzītas uz to, lai strādājošo līdzdalību samazinātu;
- negatīvās ietekmes kompensēšanai nepietiek ar ES sociālo investīciju un atbalsta pasākumiem;
- valstī ir nepieciešami izņēmumi, kas rada telpu savu lēmumu pieņemšanai, lai mīkstinātu ES ekonomiskās vadīšanas negatīvās sociālās sekas;
- turklāt atbalsts politikai ir jāiekļauj ne tikai darba vietu radīšanas un darbaspēka kvalifikācijas jautājumus, bet arī nodarbinātības iespēju paaugstināšanas jautājumus (valsts palīdzība bērnu, invalīdu slimo piederīgo un veco ļaužu aprūpē, izglītības iestāžu darba režīms un pieejamība, darba režīms (nepilna laika, neregulēta laika) un citi jautājumi).
- arodbiedrībām ir ne tikai jāseko, vai tiek ievērots subsidiaritātes un demokrātiskās leģitimitātes princips, pieņemot lēmumus, bet arī tos īstenojot, citiem vārdiem, vai ir iespējams īstenot subsidiaritātes principu noteiktajos ekonomiskās politikas apstākļos un pieejamā finansējuma ietvaros,
- arodbiedrībām jāseko, ka sociālās politikas maiņa no sociālās palīdzības politikas uz sociālo investīciju politiku nenotiktu izslēdzoši, bet gan savstarpēji papildinoši, jo sociālās aizsardzības (palīdzības) loma nav un nebūs zūdoša, savukārt sociālās investīcijas ir jāuzskata par citu sociālās aizsardzības formu;
- tā kā sociālās sfēras finansēšanu ietekmē nodokļu sistēmas stāvoklis, arodbiedrībām jāizvērtē izskanējušo priekšlikumu par vienotas sociālo nodokļu sistēmas (vismaz likmju ziņā) priekšrocībām un trūkumiem;
- arodbiedrībām jāizvērtē priekšlikums par integrētiem sociālo labumu komplektiem, uz ko virzās ES sociālā politika (izmēģinājumi Lielbritānijā tika stipri kritizēti);
- arodbiedrībām jāseko, lai, ieviešot deregulācijas (liberalizācijas) pasākumus, būtu ieviesti sociālā šoka mīkstināšanas pasākumi;
- arodbiedrību starptautiskā sadarbība cīņā pret nodokļu nemaksāšanu var būt auglīga.

Izmantotajos avotos¹⁰⁰ minēts, ka krīzes degpunktā piedāvāto bezlimita aizņemšanās iespēju, ko Eiropas Centrālā Banka pameta dalībvalstīm kā glābšanas riņķi, neviena no ES valstīm neizvēlējās, tāpat kā neviena no valstīm neizvēlējās aizsardzības programmu pēc starptautiskās palīdzības aizdevuma programmas pabeigšanas. Tas norāda, ka nevienai valstij nepatīk ārējā uzraudzība un vadība, un valstis augsti vērtē ekonomisko patstāvību. Te jāpiemin, ka Žaka Delora institūts ir viens no ietekmīgākajiem ES federalizācijas ideologiem.

Tas uzvedina jautājumu – cik brīvprātīga ir ES ekonomiskās vadīšanas ieviešana un ES federalizācijas idejas attīstība, un kas jādara arodbiedrībām – jāpalīdz izveidot federālu valsti, riskējot būt nepopulārām, vai, tieši otrādi, jācīnās pret federalizācijas ideju, tas ir, jānoliedz ES ekonomiskās vadīšanas nepieciešamību un jākavē tās ieviešanu. Kā liecina Latvijas ekonomiskās attīstības tendences, Latvijas tautsaimniecība strauji zaudē patstāvību, tās reālā daļa sarūk un arodbiedrības zaudē pastāvēšanas pamatu, tāpēc Latvijas arodbiedrībām izvēle nav liela. Dziļāka integrācija ES un ekonomisko nosacījumu izlīdzināšana, kas ir ES ekonomiskās vadīšanas mērķis, varētu sekmēt lielāku (arodbiedrību darbam piemērotāku) uzņēmumu izveidošanos un stiprinātu arodbiedrību pārstāvniecību un veiktspēju. Šāds iznākums atbilst Latvijas sabiedrības interesēm.

---

¹⁰⁰ Ekspertīzē izmantotas galvenokārt *Notre Europe – Jacques Delors* institūta publikācijas, kas aptver plašu ES attīstības jautājumu loku.